

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

”Just det ja jag är inte som alla andra, för det stämmer inte med en vanlig Svensson-familj”

En diskursanalytisk studie av fosterbarns konstruktioner av familj och identitet

Socionomprogrammet

C-uppsats

Ht 2009

Författare: Matilda Kinghed & Noordjan Svedin

Handledare: Ingrid Höjer

ABSTRACT

Titel: ”Just det ja jag är inte som alla andra, för det stämmer inte med en vanlig Svensson-familj”
En diskursanalytisk studie av fosterbarns konstruktioner av familj och identitet

Författare: Matilda Kinghed och Noordjan Svedin

Handledare: Ingrid Höjer

Nyckelord: diskursanalys, familj, fosterbarn, fosterhem, självbild, socialkonstruktionism.

Vårt syfte är att belysa hur fosterhemsplacerade ungdomar konstruerar sig själva i förhållande till sina konstruktioner av familj samt hur det de uppfattar som den gängse bilden av fosterbarn påverkar deras självbild.

Våra frågeställningar är:

Hur konstruerar fosterbarnet sina familjer?

Hur konstrueras ett fosterbarn?

Hur konstruerar fosterbarnet sig själv i förhållande till den gängse bilden av fosterbarn?

Hur konstruerar fosterbarnet sig själv i förhållande till konstruktionen av sina familjer?

Vi har använt oss av socialkonstruktionism och diskursanalys för att undersöka hur barnen konstruerar sig själva genom sättet att tala om familj, fosterbarn och sig själva.

Vi har i vårt material kommit fram till att de fosterbarn som vi intervjuat, utifrån en dominerande diskurs, konstruerar tre olika typer av familj: Den blodsbundna där endast den biologiska familjen betraktas som en familj, den dubbla familjen där man tillhör både sin biologiska familj och sin fosterfamilj samt den föräldralösa familjen där respondenterna inte kände tillhörighet i någon av familjerna och därför konstruerar de sig som utan föräldrar och därmed i en annorlunda typ familj. Det vi finner intressant är att ingen av respondenterna konstruerade en familj som endast bestod av fosterfamiljen och dess medlemmar.

Då respondenterna konstruerar fosterbarn framkommer två diskurser – de försöker normalisera fosterbarnet samtidigt som de är medvetna om avvikelstdiskursen. De konstruerar därför fosterbarnet som en marginaliserad kategori. De har svårt att förhålla sig till och känna igen sig i den samhälleliga bilden samtidigt som den hela tiden påverkar dem.

Hur respondenterna konstruerar sig själva beror på hur de förhåller sig till dels konstruktionen av familj i allmänhet, dels fosterfamiljen, dels biologfamiljen och dels till konstruktionen av fosterbarn och ”vanligt” barn som kategori. Alltså konstruerar de sig själva som bestående av flera olika delar som kanske inte alltid går att kombinera. Vi har därför upptäckt att de måste skapa flera olika själv, för att få vardagen att gå ihop.

Förord

Den här uppsatsen hade inte varit möjlig utan medverkan av de ungdomar som vi har fått intervjua. Vi är oerhört glada över att ni ville vara med och tacksamma över vi har fått ta del av era upplevelser och berättelser.

Vi vill även rikta ett stort tack till den socialsekreterare som engagerade sig och var behjälplig med att förmedla en kontakt.

Vi vill tacka vår handledare, Ingrid Höjer, som bidragit med sitt kunnande och engagemang och för att hon funnits där i alla stunder vi har behövt hennes tips och råd!

Ett stort tack vill vi också rikta till våra vänner Anna, Emma och Frida som våldgästade oss och tvingat oss till mysiga fikapauser, de pauserna var välbehövliga!

Intet att förglömma är våra kära föräldrar och svärföräldrar som kommit med nyttiga synpunkter och fungerat som lexikon, detta har uppskattats!

Slutligen vill vi också tacka våra pojkvänner Anders och Marcus för att ni stått ut med oss, det kan inte alltid ha varit lätt att vistas runt oss mitt i vårt surr om konstruktioner hit och familjer dit.

Tack!

Göteborg 2009-11-27

Matilda Kinghed & Noordjan Svedin

Innehåll

INTRODUKTION	1
1.1 Syfte & Frågeställningar	1
1.2 Disposition.....	2
BAKGRUND	3
2.1 Historik	3
2.2 Fosterbarnsvården idag	5
TIDIGARE FORSKNING.....	6
3.1 Barnet som medforskare	6
3.2 Föräldrars betydelse för barnet.....	6
3.3 Vikten av relationer under placeringen.....	8
3.4 Behovet av psykologiska föräldrar	9
3.5 Fosterbarnets självbild och identitet	9
3.6 Anpassning	10
3.7 Tillhörighet.....	10
TEORIANKNYTNING	12
4.1 Socialkonstruktivistiskt förhållningssätt.....	12
4.2 Diskursanalys	14
4.3 Teoretiska begrepp:.....	17
4.4 Hur går man tillväga vid diskursanalys?	18
METOD	19
5.1 Förförståelse.....	19
5.2 Metodval	19
5.3 Intervjuform	19
5.4 Urval.....	20
5.5 Bortfall	21
5.6 Genomförande	21
5.7 Metodkritik.....	22
5.8 Validitet	23
5.9 Reliabilitet	23

5.10 Generaliserbarhet	23
5.11 Etiska överväganden	23
Resultat, Analys och Tolkning	26
6.1 Läsanvisning	26
6.2 Konstruktion av familj	26
6.2.1 Konstruktion av mamma respektive pappa	28
6.2.2 Olika slags familjer	31
6.3 Konstruktion av själv	34
6.3.1 Konstruktioner av fosterbarnet	34
6.3.2 Konstruktionen av ett "vanligt" barn	35
6.3.3 Konstruktionen av sig själv i förhållande till konstruktionerna av fosterbarn och "vanliga" barn	36
6.3.4 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den blodsbundna/ biologiska familjen	38
6.3.5 Konstruktioner av sig själv i förhållande till fosterfamiljen	39
6.3.6 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den dubbla familjen	42
6.3.7 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den föräldralösa familjen	45
SLUTSATSER OCH DISKUSSION	47
7.1 Inledning	47
7.2 Konstruktioner av fosterbarn och själv i förhållande till den gängse bilden av fosterbarn	47
7.3 Konstruktioner av familj och själv i förhållande till konstruktioner av familj	47
7.4 Avslutande diskussion	48
7.5 Förslag till vidare forskning	49
7.6 Slutord	49
REFERENSER	50
Bilaga 1	53
Informationsbrev till socialarbetare	53
Bilaga 2	55
Informationsbrev till ungdomar	55
11. Bilaga 3	57
Intervjuguide	57

INTRODUKTION

Under en föreläsning vid institutionen för socialt arbete vårterminen 2008 belyste vår föreläsare att fosterbarn i liten utsträckning studerar vid Universitet. Detta var något som vi funderade mycket på och vi diskuterade länge vad detta kan bero på. Vi utvecklade en tanke om att de som varit fosterbarn har samhälleliga förväntningar på sig som gör att de inte känner sig tillräckliga för högre studier. Denna tanke ledde vidare till en undran om hur fosterbarns självbild påverkas av att de är just fosterbarn.

Att vara fosterbarn innebär att man ska hitta en tillhörighet i två familjer. Man flyttas från sin biologiska familj till en ny, oftast främmande, familjemiljö. Vi funderar på hur barnets självbild påverkas av att vara del av dessa två familjer. Den biologiska familjen skiljer sig oftast från fosterfamiljen i levnadssätt, ekonomisk situation och traditioner. Hur kan barnet hitta en konstruktion av sig själv då det är en del av två olika sammanhang? Vi tror att då man formar sin personlighet och självbild påverkas man av de människor och relationer man har runtomkring sig. Om man då har dels en kategori av människor runt sig som av samhället anses vara icke fungerande i den grad att man inte bör bo och växa upp tillsammans med dem, och dels en helt annan kategori av människor runt sig som av samhället anses vara så välfungerande att de till och med får uppfostra andras barn. Var någonstans placerar man då sig själv? Placerar man sig i den av samhället utdömda familjen eller den godkända? Och om man placerar sig i den godkända familjen hur hanterar man då att man ändå alltid kommer att tillhöra den utdömda?

Fosterbarn har alltså inte en sammanhållen familj utan de har helt olika familjer som påverkar deras konstruktion av själv. De är samtidigt placerade i kategorin fosterbarn vilket innebär att de har samhälleliga förväntningar på sig som kan påverka deras självbild. *Hur* påverkar dessa faktorer fosterbarnets konstruktion av sig själv?

Fosterhemsplacering är en av de största maktåtgärder som vi som socialarbetare besitter inom vårt yrke. Därför anser vi att denna studie är viktig att genomföra då varje aspekt av en så radikalt livsförändrande tvångsåtgärd bör och skall undersökas så att vi som socialarbetare har så mycket kunskap som möjligt innan vi utövar denna makt. Varje socialarbetare kommer någon gång under sitt yrkesverksamma liv komma i kontakt med något som rör fosterbarnsvård och vi anser därför att det är viktigt att man är medveten om vilken påverkan detta har på barnet.

1.1 Syfte & Frågeställningar

Vårt syfte är att belysa hur fosterhemsplacerade ungdomar konstruerar sig själva i förhållande till sina konstruktioner av familj samt hur det de uppfattar som den gängse bilden av fosterbarn påverkar deras självbild.

Detta anser vi är intressant att undersöka för att få en förståelse för hur fosterbarn skapar sin självbild och tillhörighet då de befinner sig i två tillsynes helt olika familjevärldar.

Detta syfte kan formuleras i följande frågeställningar:

- Hur konstruerar fosterbarnet sina familjer?
- Hur konstrueras ett fosterbarn?
- Hur konstruerar fosterbarnet sig själv i förhållande till den gängse bilden av fosterbarn?
- Hur konstruerar fosterbarnet sig själv i förhållande till konstruktionen av sina familjer?

1.2 Disposition

Efter denna introduktion presenteras i kapitel 2 Bakgrund hur fosterbarnsvården har utvecklats under det senaste seklet samt hur fosterbarnsvården ser ut idag. I kapitel 3 Tidigare forskning redogör vi för den forskning inom fosterbarnsvården som vi anser är relevant för att läsaren ska få en förståelse för de svårigheter och möjligheter som en fosterhemsplacering innebär för fosterbarnet. Kapitel 4 Teoretisk anknytning redogör för de teoretiska utgångspunkter vi använt oss av. Vi inleder med en beskrivning av Socialkonstruktionismen och går sedan in på diskursanalys. I Kapitel 5 Metod redogör vi för den metod vi har valt samt en kritisk reflektion av våra val. Vi redovisar också vilket urval som gjorts samt hur vi genomfört studien. I detta avsnitt redogörs också för våra etiska överväganden. I kapitel 6 Resultat, analys och tolkning redovisar vi våra resultat och tolkar dessa.

I detta avsnitt lyfter vi de diskurser vi funnit och använder oss av citat för att exemplifiera. I kapitel 7 Slutdiskussion uppsatsens sista kapitel, för vi en avslutande diskussion där vi resonerar kring vårt resultat och analys samt våra frågeställningar. Slutligen ges förslag till vidare forskning.

BAKGRUND

Socialtjänstlagen (SoL) är den lag som, i första hand, reglerar socialtjänstens insatser för barn och unga. Man kan om det är nödvändigt tillämpa Lagen om särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). SoL är en lag baserad på frivillighet medan LVU är en tvingande lag¹.

Att barn, 0-18 år vårdas utanför det egna hemmet benämns att de förekommer i samhällsvård enligt SoL, Socialtjänstlagen, eller LVU, Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga. Samhällsvård innebär att samhället, d.v.s. kommunen, via fosterhem eller institutioner är ansvariga för den dagliga vården om barnet, även om den juridiska vårdnaden i de flesta fall behålls av föräldern. Samhällsvård kan även benämnas som heldygnsinsatser enligt SoL eller LVU. I Sverige finns inte någon lagstiftning om permanenta placeringar utan tanken är att placering utanför hemmet ska pågå tills det är möjligt för barnet att flytta hem igen. När barnen flyttar hem igen är förhoppningen att de ska kunna bo kvar stadigvarande hemma utan att återplaceras².

Begreppet fosterbarn ersattes av familjehemsplacerat barn i SoL 1982. Lindberg³ menar att det finns en stor fara i att använda benämningen ”familjehemsplacerat barn” eftersom man då sätter en etikett på barnet som familjehemsplacerat i första hand och barn i andra hand. Lindberg⁴ tycker att det är bättre att säga ”barn som bor i familjehem” eftersom man då flyttar fokus och identifikationen blir en annan⁵. Enligt Höjer⁶ lever begreppen fosterbarnsvård, fosterbarn och fosterhem kvar hos de flesta forskare. Dessa begrepp är, enligt Vinnerljung, mest lika de begrepp som motsvarar dessa fenomen i engelskan⁷. Vi kommer i vår studie att använda oss av begreppen fosterbarn och fosterfamilj samt fosterbarnsvård då dessa begrepp är mer naturliga för oss eftersom vi har vuxit upp med dessa. De ungdomar vi har intervjuat använder sig också i stor utsträckning av de ”gamla” begreppen och därför anser vi att vi i vår studie bör använda samma begrepp som våra respondenter.

2.1 Historik

I Sverige har man sedan länge placerat övergivna eller föräldralösa barn i fosterhem. Den första fosterbarnsstadgan kom 1785 och i denna angavs skäl till varför det var fördelaktigt att placera barn i fosterhem istället för till exempel barnahus. Fosterhemsplacering medförde att barnen fick växa upp på landet hos ”välsinnade” fosterföräldrar, barnen fick mer frihet, rörlighet och större chans att växa upp till en friskare och mera glad ungdom⁸. År 1902 antogs en lag om fosterbarnsvård med syfte att kontrollera vården av fosterbarn under sju år som mot ersättning vårdades av någon annan än föräldrarna. Lagen antogs då det uppmärksammades att fosterbarn i hög utsträckning användes som arbetskraft och för illa men fick skarp kritik för att den endast kontrollerade barn under sju år. Samma år kom ytterligare en lag om uppfostran åt vanartade och i sedligt avseende försummade barn som möjliggjorde att samhället fick ingripa mot föräldrarnas vilja. Lagens primära syfte var att motverka brottslighet i framtiden, lagen var således inte främst ett verktyg för att skydda barn från en ogynnsam hemmiljö⁹.

Sveriges första barnavårdsdag kom 1924. I och med lagens inträde bildade varje kommun en barnavårdsnämnd som skulle ansvara för barnavården. Kontrollen av fosterbarnsvården blev strängare

¹ Statistik om socialtjänstens insatser för barn och unga, Socialstyrelsen
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-125-20> (besökt 2009-11-05)

² Andersson 2008

³ Lindberg 2003

⁴ Ibid.

⁵ Ibid.

⁶ Höjer 2001

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Höjer 2001

och tillsynen av barn som fostrades i annat hem började gälla barn upp till 16 års ålder. Enligt lagen kunde barn placeras med och utan föräldrars samtycke. Man hade under 1920-talet utvecklat ett nytt perspektiv där man ansåg att individen skulle rättas efter samhällets ramar, problemens ursprung söktes hos individen och familjen istället för att se till den socioekonomiska faktorn. År 1937 beslutades att en riksomfattande inspektion av fosterhemmen skulle ske vart fjärde år. Då fanns 38.000 barn i fosterhem¹⁰. År 1944 var man av uppfattningen att barnen inte borde träffa sina biologiska föräldrar så ofta då de vårdades i fosterhem. Man menade att föräldrarna skulle hindras att lägga sig i barnets uppfostran och man ville minska riskerna att slitningar mellan de olika hemmen uppstod. Man hade vid denna tidpunkt ingen förståelse för de psykologiska mekanismerna, även om tankar om att förhindra att mor och barn skildes åt florerade. Föräldrarnas känslö- och relationsmässiga betydelse för barnen var okänd. Man talade inte om avslutning av vården utan placeringarna sågs som permanenta lösningar¹¹. Under 1930 och -40 talen genomfördes flera sociala reformer som förbättrade förhållandena för barnfamiljer, bl.a. infördes allmänna barnbidraget 1947, hälsokontroller för mödrar och barn och stora bostadspolitiska insatser gjordes. Barnforskningen började ge resultat och ifrågasatte de auktoritära uppfostringsmetoder som användes.

Barnbyn Skås verksamhet byggdes upp 1947 och den kom att spela en viktig roll för utvecklandet av nya vårdformer. Trots att barnfamiljernas levnadsförhållanden förbättrades under 40-talet uppsteg antalet fosterhemsplacerade barn till 40.000, det märktes alltså ingen större skillnad¹².

Under 1950-talet slog den psykodynamiska teorin igenom inom det sociala arbetet. Detta medförde ett fokus på små barns förändringskapacitet och innebar att man började intressera sig mer för förebyggande åtgärder. Man började uppmärksamma mor-barn-relationen och dess betydelse för barns utveckling¹³.

En ny barnavårds lag kom 1960 och den betonade mer ingående samhällets skyldighet att ingripa när barn och unga far illa samt vikten av ett korrekt utredningsarbete och tydlighet i hur arbetet skulle utföras¹⁴. Den nya lagen utvidgade Barnavårdsnämndens ansvar till att innefatta även ungdomar mellan 18-21 år.

Fosterbarnsvården var långt in på 1960 talet uppbyggd på samma sätt som för 200 år sen. Många av idéerna tycktes också leva kvar länge. Barnen skulle byta miljö och rotas i en ny familj, man kände inte till föräldrarnas psykologiska betydelse för barnen¹⁵.

Under de kommande decennierna växer ett nytt synsätt fram inom fosterbarnsvården som en konsekvens av nyvunna psykologiska kunskaper om relationers stora betydelse för barnen. En av de mest framstående forskarna inom detta område var John Bowlby som studerat barn som skiljts från sina mödrar under andra världskriget. Bowlby ansåg att det var riskabelt att separera barnet från modern före tre års ålder. Spitz visade i sin forskning att spädbarn som låg på sjukhus utan att ha en vårdare som ersatte modern t.o.m. kunde dö av brist på denna nära relation. Flera forskare visade hur viktiga föräldrarna är för barnens liv t.ex. Thorpe, Fanshell och Shinn¹⁶. Som en konsekvens av de nya tankegångarna inrättades Socialtjänstlagen som trädde i kraft 1982. I den nya lagen bytte man ut begreppen fosterbarn och fosterhem mot familjehemsplacerade barn och unga respektive familjehem och familjehemsvård då man ville öka betoningen på att det inte bara gällde fostran utan även vård¹⁷. I förarbetena till den nya lagen anges de biologiska föräldrarnas betydelse för barnen, även när barnet vårdas utom hemmet. Vården skall utformas så att den främjar den enskildes kontakt och samhörighet med de anhöriga och hemmiljön. Medvetenheten om föräldrarnas betydelse för barnet gjorde att man började sträva mot återförening mellan de placerade barnen och dess föräldrar. Socialtjänstlagens inträde medförde att man i största möjliga mån försökte undvika separationer mellan barn och föräldrar.

¹⁰ Hagbard/Esping 1992

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Höjer 2001

¹⁴ Höjer 2001/Hagbard/Esping 1992

¹⁵ Höjer 2001

¹⁶ Hagbard/Esping 1992

¹⁷ Vinnerljung 1996

Detta bidrog till att en viss minskning bland fall av omhändertagna barn har skett. På 1970 talet var ca 13-16.000 barn omhändertagna någon gång under året, 1980 var siffran 13.700 och 1990 ca 12.600, i dessa siffror ingår både de som placerats enligt SoL och LVU. fosterbarnsvården var under 1990 talet den helt dominerande vårdformen för de barn som vårdas utom hemmet¹⁸

2.2 Fosterbarnsvården idag

I november 2008 var fosterhem den vanligaste placeringsformen bland barn och unga med insats från socialtjänsten. Den 1 november 2008 var 11 300 barn och unga placerade i fosterhem¹⁹.

Den vanligaste orsaken till att barn placeras i fosterhem är att deras föräldrar anses ha bristande omsorgsförmåga eller inte klarar av sin föräldrauppgift p.g.a. sociala missförhållanden i hemmet, t.ex. missbruk, psykisk sjukdom etc.²⁰.

¹⁸ Esping/Hagbard1992

¹⁹ Statistik om socialtjänstens insatser för barn och unga, Socialstyrelsen
<http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-125-20> (besökt 2009-11-05)

²⁰ Andersson i socialvetenskaplig tidskrift 1998

TIDIGARE FORSKNING

Då vi redovisar den tidigare forskning som vi läst om fosterbarnsvård kommer vi att inordna forskningen inom olika teman och under dessa redogöra för vad olika forskare säger om just detta område samt vilka teorier och begrepp som har genererats ur forskningen. Den tidigare forskningen syftar till att skapa en förståelseram för de svårigheter och möjligheter som ett fosterbarn kan uppleva då det blir placerat i samhällsvård.

3.1 Barnet som medforskare

Tidigare forskning om barn i fosterhem har i stor utsträckning varit inriktad på föräldrarna, både de biologiska och fosterföräldrarna, eller på socialtjänsten, enligt Andersson²¹. De placerade barnen har i liten utsträckning fått komma till tals. Barnforskningen har i liten grad sett barnet som en brukbar källa om sin egen situation och därmed har vi till största del fått vår kunskap om barn från föräldrar, lärare, läkare och andra vuxna i barnets nätverk. Då det gäller forskning om barn som omfattas av socialtjänstens insatser har man ofta inhämtat information från sociala akter och olika register, sällan från barnen själva²².

Höjer och Röbbäck²³ menar att det har skett en förändring i synen på barn – barn betraktas som subjekt och sociala aktörer som har förmåga att från tidig ålder interagera med sin omgivning, i motsats till passiva objekt som befinner sig i en utvecklingsprocess och ännu inte kan agera på egen hand. Barn tar aktiv del av det sociala livet och de är, i interaktion med sin omgivning, med och formar relationer i vardagen²⁴.

Andersson²⁵ menar att inträdet av barnperspektivet i forskning hör ihop med en ny syn på barn och barndom. Genom att tillämpa barnperspektivet skapar man en ny betoning på barns rätt att komma till tals med sina erfarenheter och synpunkter och delge sitt perspektiv på frågor som rör dem²⁶.

Begreppet barnperspektiv associeras först och främst, enligt Tiller, till hur världen ser ut för barn: det är vad barn ser, hör, känner och upplever som är deras verklighet. Andenaes menar att barnet alltför ofta är objekt för en undersökning snarare än subjekt. Hon påpekar vikten av att göra barnet till medforskare istället för undersökningsobjekt och därigenom få tag i barnets egna förståelse av sig själv, sitt inre liv och det sociala sammanhang, i vilket det ingår²⁷.

3.2 Föräldrars betydelse för barnet

I Fosterbarns anpassning – en relationsproblematik, (1990), visar Anita Cederström att barnens relation till sina föräldrar påverkar deras utveckling i fosterhemmet. Cederström²⁸ menar att det är viktigt att ha kunskap om hur denna relation ser ut då den påverkar barnens möjligheter att ta till sig vården i fosterhemmet²⁹. Thorsén³⁰ menar att om barnet har en konfliktfylld relation till biologfamiljen får de oftare en svårare separationskris och har svårare att knyta an till nya människor. Barn som under den första levnadstiden har haft en tillitsfull och trygg anknytning till sin mamma har ofta lättare att

21 Andersson i socialvetenskaplig tidskrift 1998

22 Ibid.

23 Höjer/Röbbäck 2007

24 Ibid.

25 Andersson i socialvetenskaplig tidskrift 1998

26 Ibid.

27 Ibid.

28 Cederström 1990

29 Ibid.

30 Thorsén 1991

utvecklas och känna tillit³¹. Enligt Cederström³² kan man få en ökad förståelse för barnets situation genom att identifiera dess relation till föräldrarna. Cederströms forskning visade att de barn som hade en problematisk relation till sina föräldrar var de som sämst kunde ta till sig vården i fosterhemmet och de mårde sämre vid uppföljningsintervjun efter två år än när de placerades³³.

Triselotis visar i sina studier redovisade i *New Development in Fostercare and Adoption* att barnen klarar sig bättre om de har kontakt med sina föräldrar.

Fanshel och Shinn fann i sin stora Colombiastudie, New York 1978, att föräldrars kontakt med barnen i fosterhem var en förutsättning för barnens gynnsamma utveckling och välbefinnande och att besöksmönstret visade starka samband med om barnet kom hem eller inte³⁴.

Blumenthal och Weinberg menar att föräldramedverkan är viktig då barnet inte kan bo hemma. Man ser det som väldigt viktigt att inte frånta föräldrarna sin föräldraroll. De skall få delta aktivt i beslutsprocesser som rör barnet och dess vardag. Detta ökar även sannolikheten för hemflyttande³⁵.

Andersson³⁶ menar att om föräldrarna behåller kontakten med sina barn i fosterhem, ökar sannolikheten för att barnen kommer hem igen. Det är viktigt att barnen får tillstånd från omgivningen att fortsätta tycka om sin mamma efter placeringen samt att mamman får omgivningens stöd att upprätthålla en positiv relation till barnen om barnen ska kunna utvecklas gynnsamt samt återförenas med sin mor. De barn i fosterhem som inte ”fick lov” att tycka om sin mamma utvecklades mer problematiskt³⁷.

Ingrid Höjers³⁸ forskning visade dock att ju längre en fosterhemsplacering varar desto färre gånger träffar fosterbarnen sina biologiska föräldrar. Flera av barnen i hennes studie som var långtidsplacerade träffade sina biologiska föräldrar mycket sällan, eller inte alls³⁹, något som enligt Fanshel och Shinn försvårar en framtida återförening⁴⁰. Slutsatser vi kan dra av detta är således att de relationer barnet har med sig vid placeringen är viktiga för dess utvecklingsprocess och för att vården skall bli så bra som möjligt. Relationerna är också viktiga att bevara för att man ska kunna arbeta för att ”främja den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön” som anges i 6 kap §1 SoL⁴¹:

6 kap. Vård i fosterhem och i hem för vård eller boende

Allmänna bestämmelser om vård utanför det egna hemmet

1 § Socialnämnden skall sörja för att den som behöver vårdas eller bo i ett annat hem än det egna tas emot i ett familjehem eller i ett hem för vård eller boende. Socialnämnden ansvarar för att den som genom nämndens försorg har tagits emot i ett annat hem än det egna får god vård. Vården bör utformas så att den främjar den enskildes samhörighet med anhöriga och andra närstående samt kontakt med hemmiljön⁴².

³¹ Thorsén 1991

³² Cederström 1990

³³ Ibid.

³⁴ Esping/Hagbard1990

³⁵ Ibid.

³⁶ Andersson 1988

³⁷ Ibid.

³⁸ Höjer 2001

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Esping/Hagbard1990

⁴¹ Svensk författningssamling SoL 6 kap §1 SFS-nr: **2001:453**

[http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen\(sol\)](http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen(sol))

⁴² Svensk författningssamling SoL 6 kap §1 SFS-nr: **2001:453**

[http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen\(sol\)](http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen(sol))

3.3 Vikten av relationer under placeringen

Enligt Andersson⁴³ är fosterbarns familjerelationer av central betydelse för barnets identitet och välbefinnande. Forskare inom fosterbarnsvård har förhållit sig till två olika synsätt vad gäller relationer. Vissa har särskilt framhållit behovet av att garantera stabilitet och varaktighet i de nya relationer som skapas mellan barnet och dess fosterföräldrar, och menar att man ska sträva efter permanenta placeringar. Man kallar detta perspektiv för behovsorienterat. Andra menar att det är av stor vikt att barnet behåller kontakt med sina biologiska föräldrar för att underlätta den personliga identitetsutvecklingen, och talar därför för återförening. Detta synsätt benämns det relationsorienterade perspektivet och är det som man främst jobbar efter idag, även om det behovsorienterade perspektivet också finns kvar⁴⁴.

Andersson⁴⁵ följer på nära håll små omhändertagna barn i sin forskning *Små barn på barnhem*. Viktiga förutsättningar för att det skulle gå bra för de barn som placerades i fosterhem var att föräldrarna fanns med aktivt i barnens liv under placeringstiden. För fosterbarnen gällde att ett fungerande samarbete mellan fosterföräldrar och biologiska föräldrar var avgörande för barnets anpassning⁴⁶.

I boken *Ge, få och växa – information till blivande fosterhem* skriver Thorsén⁴⁷ att vid en placering förlorar barnet sin förankring i tillvaron och behöver därför människor omkring sig som kan hjälpa barnet att hantera detta. Det är väsentligt att barnet får hjälp att förstå att det själv inte har skuld i att det inte kan bo hemma, enligt Thorsén. Fosterbarns nätverk skiljer sig ofta från andra barns. De har oftare blivit svikna av vuxna och utsatta för ett eller flera uppbrott i sina liv. Därför kan fosterbarnet ha svagare och sämre bindningar till personer i sitt nätverk, vilket bl.a. kan leda till att barnets uppfattning om vad syskon och nära vänner är skiljer sig från allmänna uppfattningar. Enligt Thorsén⁴⁸ innebär dessutom en placering att barnet inte kan leva med eller kanske ens träffa de personer i nätverket som de har starka bindningar till⁴⁹.

Andersson⁵⁰ menar att begreppet familj är svårt att använda då man pratar med fosterbarn. För de flesta av oss innebär begreppet familj en enhet som hör ihop men Andersson fann i sin forskning att fosterbarnen i stor utsträckning hade personer i sitt nätverk som var viktiga för dem men som inte hade anknytning till varandra. Exempelvis såg många av barnen i hennes undersökning flick- och pojkvänner och kompisar som en sorts familj och de hade nära relationer både till fostersyskon och biologiska syskon samt till båda föräldrarna. Andersson menar därför att begreppen föräldrar, syskon och anhöriga kan fungera bättre i forskning om fosterbarn⁵¹.

Forskare inom skilsmässoforskningen menar att det som är svårt och ogynnsamt för barn, mera har att göra med otillfredsställande relationer mellan vuxna, än om barnen är med om en skilsmässa eller inte. Skilsmässoforskningen visar vidare att barnet mår bäst av att ha fortsatt kontakt med båda föräldrarna även om de är i konflikt med varandra⁵².

Vi drar paralleller till barnet i fosterhemmet. Att inte få lov att älska båda sina föräldrar kan ha samma negativa effekt på barnet. Slutsatser vi kan dra av ovanstående är att när socialtjänsten ingriper och övertar vårdansvaret för ett barn genom att placera det i ett fosterhem medverkar man till att skapa nya relationer, nya nätverk kring barnet och det är viktigt att man främjar barnets relationer åt båda håll för att vården ska bli så bra så möjligt.

⁴³ Andersson 1988

⁴⁴ Andersson i *Socialvetenskaplig tidskrift* 1998

⁴⁵ Andersson 1984

⁴⁶ Ibid.

⁴⁷ Thorsén 1991

⁴⁸ Thorsén 1991

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Anderssoon 2008

⁵¹ Ibid.

⁵² Wallerstein 1980

3.4 Behovet av psykologiska föräldrar

Rollen av att vara den primära vuxna, alltså barnets psykologiska förälder, är i barnets inre representation inte utbytbar. Rollen som psykologisk förälder behålls även om föräldern i hög grad blivit ersatt som fostrare och omvårdare och trots att kontakten med föräldern är liten⁵³.

Gunvor Andersson belyser i en artikel i Nordisk psykologi (1990:1) barns relationer efter placering i fosterhem. Artikeln bygger på Anderssons forskning om små barn på barnhem som sedan hamnat i fosterhem. Det Andersson kommer fram till i sin forskning är att de barn som från början hade en känslomässig relation till sina föräldrar behöll denna oavsett om de hade en tät kontakt eller inte. De barn som hade en utvecklad föräldra-barn-relation såg sina föräldrar som psykologiska föräldrar. Andra barn hade inte denna relation till sina föräldrar och de tog istället till sig fosterföräldrarna som psykologiska föräldrar. Vilka barnen uppfattade som sin mamma och pappa berodde alltså mer på den tidigare föräldra- barn- relationen än på yttre omständigheter. Anderssons slutsats är att när barnens biologiska föräldrar väl blivit deras psykologiska föräldrar, då är de inte utbytbara, då fortsätter de att vara barnens föräldrar, även om de inte bor tillsammans⁵⁴.

Barns behov av föräldrar får inte blandas ihop med deras behov av andra vuxna. Fosterföräldrarna kan ses som föräldragestalter som kompletterar föräldrarna på de punkter där dessa brister men inte konkurrerar om det psykologiska föräldraskapet. Det är alltså lika viktigt att barn som inte har psykologiska föräldrar ges möjlighet att få det som att barn som redan har psykologiska föräldrar får behålla sina - oberoende av var de bor⁵⁵. Om ingen av föräldrarna åtog sig det psykologiska föräldraskapet och därmed lämnade barnet i ett tomrum likväl som om föräldrarna konkurrerade om det psykologiska föräldraskapet medförde detta känslomässiga svårigheter för barnet⁵⁶.

3.5 Fosterbarnets självbild och identitet

Enligt Esping/Hagbard⁵⁷ har människor inneboende behov och möjligheter att ingå i relationer till andra människor. Relationerna till den primära vuxna har grundläggande betydelse för barnets identitetsutveckling och enligt författarna behöver en yttre fysisk separation inte betyda en inre psykisk separation⁵⁸.

Barn och tonåringar som under tidig barndom inte haft möjlighet att skapa bra och starka band till människor i sin nära omgivning kan få hela sin förmåga att knyta känslomässiga band till andra människor äventyrad, menar Thorsén⁵⁹. De har ofta svårare att relatera till andra, har en försvagad självkänsla och kan känna osäkerhet om den egna identiteten. Ett sådant barn har i allmänhet svårt med känslor över huvudtaget och att hantera besvikelser i synnerhet⁶⁰.

Flertalet forskare har poängterat hur viktigt det är att barnets hela identitet bekräftas. Om inte de vuxna runt barnet erkänner barnets tidigare erfarenheter måste barnet bära dem ensamt. Barnen behöver stöd i och tillåtelse att få tala om sitt ursprung. Om fosterföräldrarna erkänner barnets ursprung och därmed dess identitet får barnen känna sig hela och accepterade för vad de är vilket stärker banden till fosterfamiljen⁶¹.

Flera forskare likställer barns situation i fosterhem med den som skilsmässobarn lever i. Olika vetenskapliga undersökningar om skilsmässor har visat att barn upplever starka lojalitetskonflikter om

⁵³ Esping/Hagbard 1990

⁵⁴ Andersson I Nordisk psykologi 1990:1

⁵⁵ Andersson 1988

⁵⁶ Andersson I Nordisk psykologi 1990:1

⁵⁷ Esping/Hagbard 1992

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Thorsen 1991

⁶⁰ Ibid.

⁶¹ Esping/Hagbard 1992

föräldrarna strider med varandra. Barnets identitetsutveckling och självkänsla blir nedsatt om de inte får möjlighet att älska båda sina föräldrar. Ett förnekande av en av föräldrarna är att förneka en bit av sig själv skriver Bente & Gunnar Öberg⁶². Detta resonemang anser vi även passar in på fosterbarns situation då lojalitetskonflikter är centrala även i deras vardagliga liv.

3.6 Anpassning

Cederström och Hessle⁶³ beskriver en dubbel anpassningsprocess hos barn som fosterhemsplaceras. Då barnet förhindras att uttrycka och få sina innersta känslor, tankar och erfarenheter bekräftade skiljer det sin identitet i en ytanpassningssfär och en djupanpassningssfär för att överleva psykologiskt. Den inre process som barnet väljer att dölja för omvärlden eller är omedveten om benämns som djupanpassning. Ytanpassning kan ses som en överlevnadsstrategi som är grundat i ett förstört identifikationsmönster och är en tillfällig ”lösning” på ambivalenta känslor och upplevelser. Ytanpassningen är en yttre observerbar anpassningsprocess och den sfär av sig själv som barnet visar upp för omvärlden. Det är en yttre social fasad som passar i den miljö som barnet just då befinner sig i och är beroende av. Denna anpassningsprocess kan bero på att barnets tillhörighet och vistelsens längd i fosterfamiljen inte är självklar, barnet tvingas att lägga ”locket på”. På djupet bevarar barnet den sfär av sitt liv som inte tillåts komma fram i det nya sociala sammanhanget som barnet nu befinner sig i. När barnet sedan flyttar hem eller till eget boende finns en risk att barnet ”öppnar locket” och på nytt får jobba med denna identitetsproblematik för att bli bekräftat med hela sin tanke-, känslor- och erfarenhetsvärld⁶⁴.

Håkan Nordin⁶⁵ har också skrivit om barns anpassning i fosterhem. Han talar om en social anpassning, d.v.s. hur väl individer lyckas uppfylla vissa ställda krav i sin omgivning. Han talar också om *personlig anpassning* och syftar då på hur tillfreds individen är med sin situation⁶⁶. Både Nordin och Cederström⁶⁷ kommer fram till att i jämförande studier med adoptivbarn har fosterbarnen genomgående sämre anpassning. Forskare menar att otryggheten i fosterbarnssituationen är utslagsgivande för hur det går med barnen. Osäkerheten om vistelsens längd är en otrygghet som drabbar både barnen och fosterföräldrarna och placerar barnen i ett slags ingenmansland, de hör inte hemma någonstans⁶⁸.

3.7 Tillhörighet

Höjer⁶⁹ menar att i en fosterfamilj är tillhörigheten inte självklar utan förknippad med villkor och regleras i många fall av faktorer som fosterföräldrarna inte kan påverka. Det placerade barnet upplevs ofta som en nära familjemedlem men dess tillhörighet till familjen är osäker. Detta medför en oberäknelig situation både för fosterbarn, fosterföräldrar och fostersyskon⁷⁰.

Barns tillhörighet i fosterhemmet kan utgöra ett problemområde, menar Hessle. Barnet har dels skiljts från de personer som de känner sin ursprungliga tillhörighet och har sina nära sociala relationer till. Dels måste barnet skapa en någorlunda fungerande vardag i fosterhemmet och få en tillhörighet där. Enligt Hessle⁷¹ bör man göra skillnad mellan ”att höra ihop”, och att ”höra till”. Barnet hör ihop med sin ursprungsfamilj, det räknar dem som sina, och hör till fosterfamiljen då den består av viktiga personer där barnet vistas⁷².

⁶² Öberg & Öberg 2000

⁶³ Cederström/Hessle 1980

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Nordin 1990

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Cederström 1990

⁶⁸ Nordin 1990/ Cederström 1990

⁶⁹ Höjer 2001

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Hessle 1985

⁷² Ibid.

Hessle menar att barn kan tvingas till en egen psykologisk lösning på problemet att inte få bo med de personer som de hör ihop med. Barnet kan tvingas förneka sin ursprungsfamilj för att klara sin vardag och känna tillhörighet i fosterhemmet. Detta kan ta sig uttryck i att barnet vägrar att träffa sina föräldrar eller leker med tanken på att få samma efternamn som fosterfamiljen.⁷³

För fosterföräldrarna kan de biologiska föräldrarnas frånvaro i vardagen medföra att de kan börja se barnet som sitt eget eller att de inte ger barnet någon tillhörighet alls genom att inte ta det till sig. Båda dessa reaktioner placerar barnet i en slags ingenmansland mellan sin ursprungsfamilj, som barnet hör ihop med, och fosterhemmet som skall ge barnet en tillhörighet under placeringen.⁷⁴

Nordin⁷⁵ säger att i litteraturen om fosterbarn är erfarenheter från att fosterbarn inte vet var de hör hemma ständigt återkommande. De vet inte vilka de är, de är identitetslösa barn. De tillhör och tillhör ändå inte den familj de lever med⁷⁶.

Andersson⁷⁷ visar i sin forskning att föräldrarnas inställning till att barnen bor i fosterhemmet har en stor betydelse för barnen. Om föräldrarna har en positiv och accepterande attityd slipper barnen att leva i en ständigt pågående lojalitetskonflikt, där de känner att de måste vara lojala mot både föräldrar och fosterföräldrar. Enligt Andersson underlättar detta för barnen att leva med en tillhörighet till två familjer⁷⁸. Om samarbetsförhållande kan åstadkommas mellan fosterföräldrar och föräldrar kan detta ytterligare lindra barnens lojalitetskonflikt och det möjliggör fortsatt kontakt och eventuell hemflyttning⁷⁹.

Barn reagerar mycket starkt på den förändring av sin situation som sker då det flyttar hemifrån och till en fosterfamilj. Barnet kan då för att överleva psykologiskt, klamra sig fast vid en tillhörighet i endast fosterhemmet. För att barnet så lite som möjligt skall drabbas av sin nya situation och för att underlätta ett senare hemflyttande och den nya situation som då uppstår för barnet anser Hessle att fosterbarnet självklart måste få en tillhörighet i fosterhemmet – men ändå höra ihop med sin ursprungsfamilj.⁸⁰ För att placeringen ska bli framgångsrik krävs en god interaktion mellan barnet och fosterföräldrarna och ett samarbete mellan de båda föräldrarna⁸¹.

73 Ibid.
74 Ibid.
75 Nordin 1990
76 Ibid.
77 Andersson 1998
78 Ibid.
79 Andersson 2008
80 Hessle 1985
81 Andersson 2008

TEORIANKNYTNING

Vi har valt att använda oss av socialkonstruktivism och diskursanalys som vårt teoretiska perspektiv för att belysa hur fosterhemsplacerade ungdomar konstruerar sig själva i förhållande till sina konstruktioner av familj samt hur det de uppfattar som den gängse bilden av fosterbarn påverkar deras självbild. Då vårt teoretiska perspektiv och vår analysmetod är intimt sammanflätade - vår analysmetod förutsätter vår teori och man tolkar även materialet med hjälp av båda dessa perspektiv - så har vi valt att redovisa dem följande på varandra⁸².

4.1 Socialkonstruktivistiskt förhållningssätt

Då vi i vår studie är intresserade av att titta närmare på *konstruktioner* av familj gjorda av fosterbarn och hur de själva konstruerar sig i relation till familj och kategoriserar denna och sig själva - vilka olika diskurser som skapas om dem - så behövde vi även en teori och analysmetod som är inriktad just på konstruktioner och diskurser, därför föll vårt val naturligt på socialkonstruktivism och diskursanalys.

Konstruktivism uppfattas inom filosofin som att verkligheten, eller uppfattningen och kunskapen om denna, inte är objektivt existerande utan består av *konstruktioner* utförda av individer⁸³. Vi har som många andra forskare valt att inte skilja mellan begreppen konstruktivism och konstruktionism utan använder oss av dessa synonymt⁸⁴. Sahlin skiljer inte mellan konstruktivism och konstruktionism och säger att det inte finns någon enighet kring om begreppen betyder samma sak eller vari skillnaden i annat fall skulle bestå.⁸⁵

Inom konstruktionismen tror man inte att det finns någon hög piedestal från vilken världen kan ses på ett objektivt sätt. Utgångspunkten är istället att världen ständigt benämns och ses i en oavbruten fortgående process⁸⁶. En vägledning för konstruktivismen är det berömda Thomas-teoremet som säger att om människor definierar en situation som verklig, så blir den verklig i sina konsekvenser⁸⁷. Konstruktivister håller sig till redan erkända problem och undersöker hur de definierats och vad detta fått för konsekvenser. De menar att en viss företeelse måste uppmärksammas och definieras *som* ett socialt problem för att det skall finnas en vilja att åtgärda eller motverka problemet, det kan alltså inte existera innan det fått legitimitet⁸⁸. Konstruktivism möjliggör även distans, skepsis och ifrågasättande av konstruktioner och kategoriseringar⁸⁹. Inom konstruktionismen menar man att det inte kan finnas en versionsfri eller oberoende verklighet. All kunskap ses som socialt konstruerad och kan därmed heller aldrig ge oss en klar bild av verkligheten. Konstruktionismen förnekar inte existensen av samhällsfenomenen, men menar däremot att vi bara kan tänka på dem genom ”diskursiva raster”⁹⁰. Samhälleliga förhållanden anses med andra ord vara resultat av individers och grupperns definitioner och konstruktioner av verkligheten och dessa finns eller konstrueras på en diskursiv nivå, genom språket⁹¹.

En riktning inom konstruktionismen är social konstruktionism där betoningen läggs på den språkliga och sociala interaktionen som grunden för all vår kunskap om världen runt oss, vår förståelse av världen går via språket. Genom vårt sätt att tala konstruerar vi vår verklighet, därför är vår verklighet

82 Jörgensen/Phillips 1999

83 Brante et al. 2001

84 Thomassen 2008

85 Karlborg 2007

86 Börjesson/Palmblad 2007

87 Brante et. al.2001

88 Sahlin 1996/ Lofstrand 2005

89 Sahlin 1996

90 Börjesson/Palmblad 2007

91 Brante et.al.2001

socialt konstruerad⁹². Vårt språk, våra bilder och liknelser, men också den aktuella tiden och platsen är avgörande för sättet vi förstår eller ger mening åt ett fenomen. Ord och uttalanden presenterar och representerar vår verklighet – och syns i våra sociala handlingar⁹³. Språk betraktas därmed som en handling. Språket frammanar och konstituerar vår värld, det «gör» något med vår verklighet⁹⁴. Vad vi ser som sanning kan betraktas som vårt nuvarande accepterade sätt att förstå världen. Detta är en produkt av sociala processer och interaktioner där människor konstant är beroende av varandra för att skapa sig en verklighet, vilket då också varierar historiskt och kulturellt⁹⁵.

Det socialkonstruktivistiska synsättet fokuserar på den sociala konstruktionen av verkligheten⁹⁶. Fosterbarn är t.ex. en socialt konstruerad kategori, till vilken det sammanbinds värden, sammanhang, logik och moral av skiftande slag. Vad fosterbarn ytterst eller egentligen är, är man inom konstruktionismen inte så intresserad av utan snarare vilka föreställningar som finns om dem och vad dessa kategoriseringar gör, hur de konstituerar «verklighet»⁹⁷. Thomassen (2008) menar att all kunskap uppstår i en intersubjektiv kontext där språklig interaktion konstruerar relationerna såväl mellan subjekten som mellan subjekten och objekten. Genom dessa konstruktioner uppstår både vår självförståelse och vår verklighetsuppfattning⁹⁸.

Ansatsen innebär att frågan om verklighetens objektiva existens och karaktär sätts ”inom parentes” och föreställningar om oss själva, andra, vår omgivning och världen betraktas som sociala konstruktioner. Syftet är alltså inte att förklara och beskriva en objektiv verklighet utan att förklara och förstå hur bilden av vår verklighet konstrueras socialt⁹⁹. Socialkonstruktionismen går emot antagandet att världens natur kan avslöjas genom observation och att det som existerar är det som vi ser existera och är därför en motsats till positivism och empirism i traditionell forskning. Ansatsen insisterar på att vi intar en kritisk position gentemot våra för-givet taganden och bjuder in oss till att vara kritiska till tanken att våra observationer av världen oproblematiskt visar sin sanning för oss, att utmana synsättet att konventionell kunskap är baserad på objektiv observation av världen¹⁰⁰.

I nästan all konstruktionistisk samhällsforskning utgår man från att det fenomen man studerar är konstruerat¹⁰¹. Konstruktionismen menar att vi konstruerar fenomen i världen omkring oss och tolkar och formar världen genom våra förväntningar, begrepp och teorier, d.v.s. genom vår förståelsehorisont¹⁰². Med en konstruktionistisk ansats kan man undersöka vad olika former av föreställningar förutsätter och vilka följder de sedan får i skilda sammanhang¹⁰³. Inom socialkonstruktionismen menar man att vår kunskap om världen, våra gemensamma förståelsegrunder produceras och konstrueras mellan människor. Det är i den dagliga interaktionen mellan människor som vår version av kunskap etableras. Social interaktion är därför av största intresse för socialkonstruktionisten¹⁰⁴. I forskning med konstruktionistiska utgångspunkter kan intresset sägas förflyttas från det ”konkreta” forskningsföremålet till olika kollektiva aktörer och institutioner runt objektet. Man fokuserar vanligen de kollektiva aktörernas handlingar och de reaktioner föremålet och aktörerna därmed möter¹⁰⁵. I fokus för analyser av samhällsproblem med en konstruktivistisk ansats är själva den process varigenom något definieras och institutionaliseras som ett samhällsproblem eller

92 Thomassen 2008
93 Börjesson 2003
94 Börjesson/Palmblad 2007
95 Burr 2003
96 Larsson 2008/Thomassen 2008
97 Börjesson 2003
98 Thomassen 2008
99 Sahlin 1999
100 Burr 2003
101 Börjesson 2003
102 Thomassen 2008
103 Börjesson/Palmblad 2007
104 Burr 2003
105 Börjesson 2003

inte¹⁰⁶. Konstruktionistisk problemforskning inriktas således på att analysera hur idéer och kunskap kring ett visst fenomen byggs upp och återskapas på olika samhällsarenor. Inom konstruktionismen är det just versionerna av tillvaron som är intressanta för forskning¹⁰⁷. Diskursanalys är ett vanligt angreppssätt inom detta forskningsfält.¹⁰⁸

För vår del innebär det socialkonstruktivistiska perspektivet att vi framför allt intresserar oss för definitioner av familj och hur detta konstituerar det unga fosterbarnets självbild, beroende på hur familj konstrueras hos dem. Vi är också intresserade av att se hur bilden av fosterbarn bidrar till deras konstruktion av sig själva.

4.2 Diskursanalys

Enligt Bergström & Boréus¹⁰⁹ kan diskursanalysen användas både som en teori och som metod. I vårt material använder vi den som en teoretisk grund och som ett metodologiskt verktyg.

Diskurs

Begreppet diskurs brukar definieras som ett *bestämt sätt* att tala om och förstå världen och dess sociala företeelser¹¹⁰. Genom att betona *bestämt sätt* anger man att det inom diskurserna finns gränser för vad som är socialt och kulturellt accepterat att tycka, tänka, göra och säga, alltså vad man håller för sant¹¹¹. Diskurser kan ses som strukturer, medvetna som omedvetna, som konstruerar delar av verkligheten och bestämmer vad som kan sägas, vetas och tänkas inom ett avgränsat socialt eller ekonomiskt område vid ett givet tillfälle¹¹². Diskurser skapar, reproducerar och legitimerar saker i vårt samhälle som t.ex. sociala praktiker, hur en viss kategori av klient skall uppfattas, behandlas mm. Diskurser anger vilka kategorier som bedöms som förnuftsensliga och överensstämmande med verkligheten¹¹³. Våra världsbilder och identiteter förändras dock över tid och detta medför att diskurser inte är något stabilt som kan tas för givet¹¹⁴.

Enligt ett diskursteoretiskt synsätt så skapar man sin verklighet via språket; sättet att tala, tänka och tycka om världen bestämmer hur vi förhåller oss till den¹¹⁵. Diskurser kan därför betraktas som resurser eller handlingsätt som sätts i rörelse av personer som är bundna till kulturella och sociala plan. D.v.s även om man pratar om sig själv så säger man också något om den kultur man lever i – i ett kulturellt, ideologiskt och historiskt sammanhang¹¹⁶. När man pratar om sig själv så skapar man också en identitet. Att ge sig själv en identitet är ett sätt att distansera sig från «de andra», man talar om vad identiteten står emot. Exempelvis om du identifierar dig själv som kvinna så talar du också om att du inte är man¹¹⁷.

Diskursanalys

Diskursanalytiker intresserar sig för hur språket och diskursiva praktiker konstruerar de sociala världar som människor lever i. Inom diskursanalysen spelar alltså talet i sig en framträdande roll¹¹⁸.

Diskursanalysen fokuserar på frågan om hur diskurser konstrueras, vad som därigenom uppnås och

¹⁰⁶ Thomassen 2008

¹⁰⁷ Börjesson/Palmblad 2007

¹⁰⁸ Löfstrand 2005

¹⁰⁹ Bergström & Boréus 2005

¹¹⁰ Börjesson/Palmblad 2007/Börjesson 2003/Kvale/Brinkmann 2009

¹¹¹ Börjesson/Palmblad 2007

¹¹² Thomassen 2008

¹¹³ Börjesson 2003

¹¹⁴ Börjesson/Palmblad 2007

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Börjesson 2003

¹¹⁸ Kvale/Brinkmann 2009

utesluts samt hur diskurser och sociala praktiker (kontexter) förutsätter varandra¹¹⁹. Inom diskursanalys vill man helt enkelt titta på hur den levda kulturen framträder i vardagliga samtal¹²⁰. Genom att analysera tal undersöks hur vi upprätthåller och konstruerar vår bild av verkligheten¹²¹.

Diskursanalys kan beskrivas som konsten att fånga det som är lika dolt som självklart sant, det för-givet-tagna, – t.ex. i en organisation, inom en institution eller bland elever på en skolgård. Själva diskursanalysen är det vi forskare som gör, diskurser är inget som ligger och flyter öppet för oss utan de diskurser forskaren väljer att analysera är också att se som ett val gjort av forskaren, alltså är forskaren också konstruktören av den specifika diskursen samtidigt som denne är upptäckaren av den¹²². Som Ingrid Sahlin formulerat det:

”Diskursanalysen gör det möjligt att se det märkvärdiga i något som framstår som naturligt. Ingen text kan uttrycka allt utan vilar på en rad outtalade förutsättningar, men i en diskursanalys läser man inte texterna för att undersöka vad författaren vill säga, utan man granskar dem för att undersöka vad de underförstått, omöjliggör respektive implicerar”¹²³.

Genom diskursanalys kan forskaren undersöka berättelser och gränsdragningar utan att sträva efter vad som är sanningen. Det handlar om att söka frågeställningar och perspektiv som går på tvärs över försanthållande - att göra det självklara främmande¹²⁴. Forskaren har här en icke-essentialistisk utgångspunkt, d.v.s. man söker inte efter någon absolut sanning utan koncentrerar sig på grundfrågan vad som kvalificerar sig som verkligt och sant, i en viss tid eller på en viss plats, i sättet vi talar eller skriver om något¹²⁵. Diskursanalytikern uppmärksammar hur verklighet skapas och konstrueras, till skillnad från traditionell forskning som ofta fokuserar på hur verkligheten är. Diskurser bygger upp sinnen, sociala relationer och föremål; de döper och konstruerar världen eftersom språkets huvudsakliga funktion är att representera något annat¹²⁶. Inom diskursanalysen intresserar man sig för varför saker konstrueras just på ett visst sätt och när denna beskrivning betraktas som giltig samt hur förståelsen blir till och blir verklig i ett specifikt sammanhang¹²⁷. Den typ av frågor man ställer sig är varför vissa typer av problem uppmärksammas, varför beskrivs sociala problem på just det sättet och varför just av den ena eller den andra aktörsgruppen? Vilka konsekvenser leder det till¹²⁸?

I en diskursanalys studeras hur diskurser uppstår, underhålls och används och vilka följder dessa ger¹²⁹. Diskursanalys är en kvalitativ innehållsanalys samt tolkningsmetod¹³⁰. Det är inte en procedur där insamling av «fakta» kommer först och analys därefter, utan ses istället som en helhet vilket medför att även resultat och analys redovisas som en helhet¹³¹. Man värderar och intresserar sig inte för sanningsgraden i utsagor om verkligheten eller vad som eventuellt finns bakom dessa utan gör representationerna av denna, exempelvis språk, tal, text, bilder och alla andra typer av material, till studieobjekt¹³². Inom diskursanalysen varken undersöker eller gör man några antaganden om det rimliga eller sanna i ett uttalande¹³³.

119 Thomassen 2008
120 Abrahamson 2008
121 Börjesson/Palmblad 2007
122 Börjesson 2003
123 Sahlin i Mer än kalla fakta sid 100 (1999)
124 Börjesson/Palmblad 2007
125 Ibid.
126 Ibid.
127 Börjesson 2003
128 Börjesson/Palmblad 2007
129 Kvale/Brinkmann 2009
130 Lilja 2008
131 Kvale/Brinkmann 2009
132 Börjesson/Palmblad 2007
133 Kvale/Brinkmann 2009

Centralt i diskursanalysen är att man är inriktad på samtiden. Man menar att berättelser och tolkningsramar är bundna av kulturella och historiska faktorer och det finns en begränsad repertoar av dessa. För att begripliggöra diskursanalysen kan man säga att det finns gränser för det tänkbara. Diskurser är då inte bara vad som sägs i olika sammanhang, utan också vad som gör det möjligt att säga det. Man anser inom diskursanalysen att diskurser orienterar människors handlande; de begränsar människors handlingsutrymme men kan även öppna för nya handlingsvägar. För diskursanalytikern handlar forskning om vilka berättelser som knyts till vilka platser, och vilka föremål som knyts till vilka sammanhang och framförallt intresserar man sig för att belysa *hur* dessa processer går till. Det handlar alltså inte om att återspegla det som finns ute i världen, eller inne i individerna¹³⁴. Istället handlar diskursanalys om att tydliggöra vad som är forskarens och vad som är studieobjektens tolknings- och förståelseram för sammanhanget. Annorlunda uttryckt: på vilken nivå ligger diskursen och vems är den? I vilket sammanhang infogas diskursen och vems är det? Vad implicerar diskursen för handlingsmönster och hos vilka?¹³⁵

Diskursanalys möjliggör en bred kombination av varierande material, liksom arbets- och analysprocedurer. Kännetecknande för diskursanalys är att den behandlar texter som data, dvs. inte primärt som information om den verklighet de refererar till¹³⁶. Grundpoängen är att inget material är mer tillförlitligt än något annat; det handlar istället om att använda material som matchar det man vill studera och analysera. Om vi t.ex. är intresserade av modern ungdomskultur så kan vi lika gärna använda oss av en ungdomstidning som av en SoU rapport och behandla dem på ett icke hierarkiskt sätt, då båda innehar samma status som verklighetsrepresentation¹³⁷.

Inom diskursanalysen finns det olika inriktningar, för vissa handlar diskursanalys om att göra studier av begränsade serier av uttalanden och yttranden, t.ex. en konversation mellan två personer i en viss miljö. Andra tar sig an fältet som en analys av mycket omfattande sociala system, ibland också på en historisk nivå eller med inriktning på makt¹³⁸. Gemensamt för de olika formerna är dels att diskurser är konstituerande, dels att man lägger fokus på hur-frågor och därmed avstår från sökandet efter bakomliggande essenser¹³⁹. Visionen om att kunna nå enskilda människors meningar och motiv, de som egentligen ligger bakom vardagshandlingar, är egentligen inte alls intressant för diskursanalytikern. Det spännande med diskursanalys är snarare att ställa sig frågan hur det är konstruerat¹⁴⁰. Vid ett diskursanalytiskt angreppssätt så ser man människan som subjekt istället för som objekt. Objektet för analys är just bara det som intervjupersonerna sagt, deras uttalanden och formuleringar – deras diskurser. De intervjuades diskurser studeras i egen rätt och inte som ett led till något som kan tänkas finnas ”bortom” texten. Man gör alltså inga antaganden om människan ”bakom” diskursen eller vad intervjupersonerna själva avsett eller haft för intention med sina uttalanden eller formuleringar eller vad som kan ligga bakom dessa uttalanden, utan det är bara själva utsagan i sig som studeras¹⁴¹.

134 Börjesson/Palmblad 2007

135 Ibid.

136 Sahlin i Mer än kalla fakta 1999

137 Börjesson/Palmblad 2007

138 Börjesson 2003

139 Börjesson/Palmblad 2007

140 Ibid.

141 Kvale/Brinkmann 2009

4.3 Teoretiska begrepp:

Subjeksposition:

Utgångspunkten för diskursanalysens subjektuppfattning har bildats av Foucault.

Subjektbegrepp har utvecklats inom olika diskursanalytiska angreppssätt men inom samtliga förstås det som att subjektet skapas i diskurser och i fokus för den konkreta analysen är därför uppbyggnaden av subjekt¹⁴².

Vi har valt att förstå subjeksposition influerade av diskursteorins subjektuppfattning enligt följande: Diskurserna försätter individer i bestämda positioner. Om ett barn säger mamma och kvinnan reagerar så har hon försatts med en särskild identitet – nämligen som mamma – till vilken hör särskilda förväntningar om hennes uppförande. I diskurser finns det alltid angivet vissa positioner som subjekten kan anta och till dessa positioner knyts vissa förväntningar om hur man skall uppföra sig och vad man kan säga och inte säga¹⁴³. Exempelvis vid ett läkarbesök finns positionerna läkare och patient och läkaren är den som har auktoriteten att, och förväntas, tala om vad som är fel med patienten. Om patienten motsäger sig läkarens diagnos överskrider denne gränsen för vad som är tillåtet i subjekspositionen patient¹⁴⁴.

Subjektet positioneras inte bara på en plats av en diskurs utan på flera platser av olika diskurser, det är fragmenterat d.v.s. det har flera identiteter/positioner allt efter vilka diskurser det ingår i. Man intar många olika subjekspositioneringar under en dag; i skolan är man student, på restaurangen är man gäst, och i familjen är man dotter, syster m.m.¹⁴⁵.

Om motstridiga diskurser försöker organisera samma sociala fenomen samtidigt försätts man i olika positioner på en och samma gång. Detta innebär att det uppstår en konflikt mellan dessa motstridiga diskurser som samtidigt vill positionera subjektet, subjektet blir överdeterminerat. Exempelvis om det finns två motstridiga diskurser som båda identifierar samma sak, exv. fosterbarnet som avvikare eller fosterbarnet som problemfritt så uppstår en konflikt eftersom dessa två är i motsatsförhållande till varandra. Subjektet, d.v.s. fosterbarnet blir alltså överdeterminerat. Då subjekspositioner inte är i en synlig konflikt med andra positioner kan detta ses som resultatet av dominerande processer – där alternativa möjligheter har exkluderats och en diskurs framstår som den objektivt sanna, den blir dominerande¹⁴⁶.

Diskursiva kategorier:

Vid en analys av diskurser framträder *diskursiva kategorier*, som exempelvis ”problembarn”. Diskursiva kategorier kan beskrivas som kategoriska identiteter som tillskrivs individer i specifika sammanhang. De diskursiva kategorierna skall betraktas som analytiska kategorier (t.ex. att vi använder oss av kategorin ”den föräldralösa familjen”). En analys av relationerna mellan fosterbarnet och de diskursiva kategorierna av familj ökar förståelsen för vad som påverkar fosterbarnets självbild.¹⁴⁷

¹⁴² Winther Jørgensen/ Phillips 2009

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Löfstrand 2005

4.4 Hur går man tillväga vid diskursanalys?

Enligt Börjesson (2003) så finns det inom diskursanalysen ingen bestämd eller mer rätt form för hur man lägger upp sin studie eller undersökningsdesign¹⁴⁸.

Därför kommer vi nedan inte att beskriva en specifik diskursanalytisk inriktnings tillvägagångssätt utan istället det vi själva använt oss av och som vi ansett vara den mest lämpliga undersökningsdesignen för vår studie:

Vi kommer först att transkribera materialet ordagrant och behålla dess talspråkiga form då det är just talet som är föremål för vår analys¹⁴⁹. Med ansatsen diskursanalys kommer vi att försöka utforska vad texten, berättelsen eller samtalet handlar om, vad som är dess objekt, och hur detta är objektet. En diskurs är alltid uppbyggd av en överordnad och en underordnad subjektposition. Det vi vill göra är att avskilja dessa diskurser dvs. olika subjektpositioneringar från varandra och göra dem synliga¹⁵⁰ samt se vilka erfarenheter, känslor och tankar som subjektpositionerna för med sig och möjliggör¹⁵¹. Vi kommer även i texten att söka efter motsägelsefullheter. Finner vi detta kan det tyda på att flera olika diskurser förekommer s.k. motdiskurser. Enligt Börjesson och Palmblad (2007) finns det nämligen alltid flera diskurser om samma fenomen¹⁵².

Så småningom kommer vi att kunna urskilja mönster i hela undersökningsmaterialet, d.v.s. återkommande vokabulärer, förklaringar eller argument. Mönstren syftar till att renodla de underliggande antaganden som dessa förklaringar och argument bygger på. Det görs utifrån antagandet att uttalanden framstår som självklara och legitimeras genom att de bygger på eller refererar till antaganden som tas för givna¹⁵³. När vi har gjort allt detta kommer vi att namnge diskurserna. Vi kommer alltså att, utefter olika teman, dvs. via meningskategorisering att dela in vårt material vid genomförandet av analys och tolkning. Poängen med meningskategoriseringen är att sortera intervjumaterialet alternativt reducera informationsinnehållet till mer överskådliga beskrivningar på ett kreativt sätt t.ex. efter olika teman som diskuterats eller som framkommit i intervjun¹⁵⁴. Vi kommer att dela in vårt material efter de dominerande diskurser och diskursiva kategorier vi finner för att kunna fokusera analysen och tolkningen av vårt material så att denna tydligt kan kopplas till vår studies syfte och problemställningar¹⁵⁵. Vi växlar alltså mellan en analys av hur den fosterhemsplacerade ungdomens självbild och familj konstrueras i en specifik kontext och hur detta sker samt vilka konsekvenser detta och själva bilden av fosterbarn kan medföra för den fosterhemsplacerade ungdomens konstruktion av sig själv, alltså gör vi en diskursanalys utifrån ett socialkonstruktivistiskt perspektiv.

Slutligen kommer vi att undersöka diskursernas funktion, innebörder och konsekvenser – hur diskurserna om familj skapar, reproducerar och legitimerar saker i fosterbarnens vardagsliv och påverkar deras självbild.

148 Börjesson 2003
149 Ibid.
150 Börjesson/Palmblad 2007
151 Burr 2003
152 Börjesson/Palmblad 2007
153 Lofstrand 2005
154 Larsson 2008
155 Ibid.

METOD

5.1 Förförståelse

Vår förförståelse för fenomenet fosterbarn och fosterhemsplacering baseras på egna erfarenheter av detta. En av oss har själv varit placerad och en av oss har haft fosterhemsplacerade barn i den närmaste släkten. Detta kan ha medfört att vår förståelse för ungdomarnas situation har varit djupare. Denna erfarenhet kan också ha påverkat vårt arbete men huruvida detta har skett kan vi inte uttala oss om då detta i sådana fall har skett omedvetet.

5.2 Metodval

Vår problemformulering och våra frågeställningar styr våra val av metodstrategier¹⁵⁶. Vi har en kvalitativ ansats i vår uppsats då vårt syfte är att belysa hur fosterbarn konstruerar sig själva i relation till sina två familjer. Kvale/Brinkmann¹⁵⁷ menar att en kvalitativ inställning innebär att man lägger fokus på, och i detalj studerar, de kulturella och vardagliga sidorna av människors tänkande, lärande, vetande och handlande och sätt att uppfatta sig själva - i kontrast till ”teknifierade” sätt att studera människolivet¹⁵⁸. Den kvalitativa metoden försöker att nå kunskap om individens subjektiva upplevelser utifrån hennes egna ord, uttryck och meningsbeskrivningar inte att kvantifiera dessa¹⁵⁹. Vi är inte ute efter att skapa några kvantifierbara data som kan generaliseras utan vårt mål är att söka förståelse för hur relationerna runt fosterbarn påverkar deras konstruktion av sig själva. Vi anser att vårt syfte med undersökningen fordrar att vi använder en kvalitativ ansats då vi vill undersöka respondenternas egna konstruktioner av sig själva och familj. Om vi istället hade använt oss av enkäter med fasta svarsalternativ, som är vanligt i en mer kvantitativ ansats, hade detta mer speglat våra konstruktioner än de fosterhemsplacerade barnens egna konstruktioner¹⁶⁰.

5.3 Intervjuform

Då vår metodansats är kvalitativ har vi även använt oss av en kvalitativ forskningsintervju.

Kvale/Brinkmann¹⁶¹ menar att den kvalitativa forskningsintervjun försöker förstå undersökningspersonernas världsbild utifrån deras perspektiv, utveckla mening ur deras erfarenheter och undersöka hur deras levda värld ser ut¹⁶².

Vi har valt att använda intervjuer framför observationer eller dokumentanalys då det är intervjupersonernas verbala utsagor vi är intresserade av¹⁶³. Vi har använt oss av den halvstrukturerade djupintervjun som ett verktyg för att få reda på någonting av mer kvalitativ natur. Med en djupintervju söker man erhålla nyanserade beskrivningar och förstå teman av olika kvalitativa aspekter av intervjupersonens värld och därmed egna perspektiv och sociala sammanhang¹⁶⁴. Att en intervju är halvstrukturerad innebär att den varken är som ett öppet vardagssamtal eller som ett slutet frågeformulär utan snarast någonting mittemellan dessa två poler. Den halvstrukturerade intervjun bygger på en allmän intervjuguide där man fokuserar på vissa teman som är relevanta för att få den information som krävs för att kunna besvara sin frågeställning. Intervjuguiden kan innehålla förslag till frågor men den öppnar möjligheter att göra förändringar av frågornas form, ordning och

¹⁵⁶ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Larsson 2008

¹⁶⁰ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Larsson 2008

¹⁶⁴ Berg Wikander, 2008/Kvale/Brinkmann,2009

meningsformulering. Frågorna kan sedan också följas upp av sekundärfrågor som i ett mera informellt samtal. Intervjuguiden kan beskrivas som ett slags checklista eller påminnare för vilka områden man vill beröra under intervjun. Genom att använda sig av den halvstrukturerade intervjun får man som forskare möjlighet att fråga vidare om intervjupersonen tar upp något som man inte frågat om och man kan på så sätt få ytterligare kunskap om dennes livsvärld. Fördelen med en halvstrukturerad djupintervju är att den vid analysen underlättar en jämförelse av intervjuerna från de olika intervjupersonerna¹⁶⁵ vilket för oss är fördelaktigt med tanke på vår valda analysmetod.

5.4 Urval

Vi hade intentionen att göra ett snöbollsurval i vår studie, d.v.s. erhålla intervjupersoner via en nyckelperson som kan leda vidare till ytterligare intervjupersoner (Esaiasson et. Al 2007). Vi utformade ett informationsmail om vår studie där vi angav vilka kriterier vi önskade att våra respondenter skulle uppfylla. Kriterierna såg vi mer som vägledande än som ett krav. Kriterierna var:

Att respondenterna skulle vara fosterhemsplacerade

Att respondenterna skulle vara mellan 12-18 år

Vi valde att endast intervjua barn över tolv då de nu bättre uppfattar relationerna mellan sig själv och andra i ett subjektivt perspektiv och har uppnått ett nytt relaterande eller en ny känsla av själv. De har nu en förmåga att bedöma sig själv och andra i ett mer komplext och generell perspektiv¹⁶⁶. Vid 10-11 årsåldern har barnet nått en kognitiv utvecklingsnivå som gör att det kan uppfatta och tolka andras beteenden, förstå skillnaden mellan inre och yttre känslor och uttryck, göra sociala jämförelser; och föra orsaksresonemang samt kunna reflektera över sig själv¹⁶⁷.

Man har innan förpuberteten många olika självbilder vilka under den förpubertala identitetsutvecklingen nu börjar föras samman till en mer sammanhållen känsla av identitet enligt Eriksson¹⁶⁸. I den begynnande adolescensen kan man börja tänka i mer abstrakta banor och man kan uppnå en högre grad av medvetenhet bortom det egna självet¹⁶⁹.

Denna utvecklingsnivå var något vi ansåg vara viktig att barnet/den unge uppnått i vår studie för att främja studiens syfte. Alltså sluter vi oss till Gunvor Anderssons¹⁷⁰ utgångspunkter om att barnets ålder är av betydelse för deras förmåga att reflektera över sin situation, för deras perspektiv på tillvaron, och för deras sätt att förmedla sina erfarenheter, tankar och upplevelser i en intervjusituation .

Vi ville även att våra respondenter skulle ge sin sanning och verklighetsbild. Yngre barn kan försöka vara till lags, och försöka ge ”rätt” svar i intervjusituationer istället för ”sitt” svar vilket kan påverka trovärdigheten enligt Aronsson¹⁷¹.

Vi ändrade ålderskriteriet till 15-19 år efter att ha fört diskussion med en kontakt från en fosterhemsverksamhet. Detta för att vi då inte skulle behöva inhämta samtycke från vårdnadshavare, som kunde medföra en lång process samt för att öka respondenternas anonymitet, och på så sätt öka chanserna till att få tag på respondenter.

Vi tog kontakt med olika fosterhemsverksamheter i Göteborg och fick på så sätt kontaktuppgifter till ett antal socialsekreterare som arbetar med barn som fosterhemsplacerats. Ett stort problem som vi upptäckte var dock att det område vi vill undersöka är belamrat med väldigt många s.k. ”gate keepers”, som ser som sin uppgift att ”vakta” intervjupersonerna, och skydda dem från uppmärksamhet som ”vaktarna” ser som skadlig eller hotfull. Barn och ungas liv är omringat av många vuxna, i familjen, skolan och andra institutioner, som kan inta rollen som gatekeeper och kontrollera forskares tillträde och barn och ungas möjligheter att uttrycka sina perspektiv. Från sin position som föräldrar, anställda

¹⁶⁵ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁶⁶ Havnesköld/Risholm Mothander 2002

¹⁶⁷ Andersson i Socialvetenskaplig tidskrift (1998)

¹⁶⁸ Eriksson (1959) i (Havnesköld/Risholm Mothander 2002

¹⁶⁹ Havnesköld/Risholm Mothander 2002

¹⁷⁰ Andersson i Socialvetenskaplig tidskrift (1998)

¹⁷¹ Havnesköld/Risholm Mothander 2002

eller vårdare framträder gatekeepers som enligt lagen har skyldighet att ansvara för att barn och ungas välfärd garanteras¹⁷². Judith Masson¹⁷³ menar att gatekeepers har en beskyddande funktion, de ska skydda barnen och de unga från möjlig fara och testa motiven hos dem som vill ha tillträde till dem. Forskare kan därför förvänta sig att gatekeepers i stor utsträckning försöker skydda barnen och de unga från forskning som möjligtvis kan medföra skada¹⁷⁴.

De flesta som vi fick kontakt med från socialkontoren tyckte att vår studie var mycket intressant men de hade ingen möjlighet att hjälpa oss att få ut information om vår studie till de fosterhemsplacerade barnen då de var oroliga för vilka konsekvenser undersökningen skulle ge. Vi fick endast tag på en respondent via denna kontaktväg. Detta medförde att vi fick ta andra vägar i sökandet efter respondenter och även utöka urvalsgruppen till att även innefatta personer som nyligen avslutat vården i fosterhem. Vi frågade personer i vår bekantskapskrets om de kände till några fosterbarn eller fosterhem som ingick i det åldersspann vi satt upp för vår studie, d.v.s. 15-19 år. Vi bad våra bekanta att lämna ut information om vår studie samt kontaktuppgifter till oss så att de som kände sig intresserade själva kunde höra av sig. På detta sätt fick vi tag på ytterligare fyra respondenter som vi ansåg relevanta att intervjua. Det vi tog hänsyn till var att personerna inte skulle stå oss nära eller att vi hade för mycket tidigare kännedom om dem. Vi kan därför säga att vi har gjort ett bekvämlighetsurval. Esaiasson¹⁷⁵ et. al. beskriver bekvämlighetsurval som ett urval där man använder sig av de analysenheter som är enklast att få tag i ”utan att ens bekymra sig över en tänkbar urvalsram”¹⁷⁶. Vi har trots att vi hade stora svårigheter att få respondenter ändå lyckats följa den slutliga urvalsram som vi satt upp, d.v.s. ungdomar mellan 15 och 19 år som är eller nyligen har varit fosterhemsplacerade så vi anser ändå att vi har tagit hänsyn till en tänkbar urvalsram. Men då vi använt oss av de respondenter vi fått tag på så är vi ändå närmast ett bekvämlighetsurval.

5.5 Bortfall

Vår första målsättning var att intervjua 8-10 fosterbarn men svårigheterna med att hitta respondenter gjorde att vi endast fick tag på fem stycken. Vi anser dock att vi inte har något bortfall i vår studie då alla fosterbarn som fått information om studien har intervjuats.

5.6 Genomförande

Då vi kommit fram till vad vi ville undersöka i vår uppsats startade vi en omfattande litteratursökning. Vi använde oss av databasen Artikelsök för att hitta relevanta artiklar om vårt ämne samt sökte tidigare forskning och avhandlingar i databaserna Gunda samt Libris. Vi tittade även på tidigare uppsatser som skrivits vid Göteborgs Universitet om liknande ämnen och fick via deras referenslistor tips om ytterligare litteratur. Då vi ansåg att vi inhämtat tillräcklig kunskap inom ämnet började vi söka respondenter till vår studie (se avsnittet Urval 5.4). Vi utformade två informationsbrev om vår studie, ett riktat till nyckelpersonen och ett riktat direkt till ungdomen (se bilagor 1 och 2). I dessa angavs studiens syfte, tillvägagångssätt samt vilka områden vi ville beröra. I breven informerades även om de etiska principer vi tagit hänsyn till samt våra kontaktuppgifter. Under tiden vi väntade på svar från respondenterna började vi utforma en intervjuguide där vi utifrån centrala teman som berörde hur barnet/ungdomen konstruerar familj och sig själv i förhållande till fosterhemmet och sin biologfamilj. I tillägg till dessa teman utformade vi vägledande frågor att ställa under intervjun.

Våra respondenter fick möjlighet att själv bestämma plats där intervjun skulle utföras, dock valde de flesta att överlåta åt oss att välja plats. Då vi bestämde plats tog vi hänsyn till att intervjun skulle ske på en neutral plats där respondenten kände att hon/han kunde prata ostört. I början av intervjun informerades vi ytterligare om studiens syfte, försäkrade oss om att samtyckeskravet var uppfyllt samt

¹⁷² Masson (2000)

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Masson (2000)

¹⁷⁵ Esaiasson et. al 2009

¹⁷⁶ Esaiasson et. al 2009 sid 214

förvissade oss om att respondenten förstod att studien omfattades av kraven om frivillighet, anonymitet och konfidentialitet och om hur vi skulle hantera detta. Vi angav även vart studien kommer att publiceras och vilka som kommer att ha tillgång till den. Innan intervjun startades kontrollerade vi att respondenten samtyckte till att intervjun spelades in. I planeringsstadiet trodde vi att intervjuerna skulle ta ca 1 timme per respondent men i samtliga intervjuer tog det nästan dubbla tiden. Detta berodde ofta på att många nya frågor väcktes under samtals gång så i efterhand inser vi att vi var lite väl optimistiska i fråga om tidsåtgång. Dock upplevde vi inte att respondenterna hade något emot att det tog längre tid än förväntat utan de verkade anse det som viktigare att de fick ge en fullständig berättelse.

Vid transkriberingen av intervjuerna skrev vi ordagrant ut vad som sagts samt avidentifierade materialet. Efter detta följde analys utifrån ett diskursanalytiskt angreppssätt som också inbegriper meningsskategorisering, samt tolkning med hjälp av vårt angreppssätt och ett socialkonstruktivistiskt perspektiv.

Då vi har analyserat, tolkat och förstått vårt datamaterial mot bakgrund av vårt teoretiska analysperspektiv samt tidigare forskning¹⁷⁷ anser vi att vi har ett deduktivt angreppssätt. Vid ett deduktivt angreppssätt utgår man ifrån och låter sig styras av en eller flera teoretiska perspektiv i sin forskning¹⁷⁸. Perspektivet ger riktning och fokus angående vilken typ av frågor som skall ställas samtidigt som det erbjuder en teoretisk tolkningsmall för den insamlade data¹⁷⁹.

5.7 Metodkritik

Då vi har använt oss av ett diskursanalytiskt angreppssätt där man lyfter fram enstaka citat och fokuserar dessa, kan dessa framstå som väldigt hårda och det kan se ut som att vi har velat kritisera någon av familjerna etc. Detta är en konsekvens av vårt metodval och vi vill inte att det ska uppfattas som kritik.

Vi har endast fått någon enstaka föreläsning om vårt val av teori och analysmetod och våra lärare har inte haft så djupa kunskaper i detta, vilket medfört att vi så gott vi kunnat och på egen hand fått tolka den litteratur vi använt oss av. Vi har därför inte haft tillgång till en bredare bild av eller fått någon större hjälp i hur en diskursanalys kan genomföras eller hur socialkonstruktivism kan tolkas vilket kan ha påverkat vårt arbete och vår analys. Men då vi ville belysa hur ett antal fosterhemsplacerade ungdomar konstruerar sig själv i förhållande till sina konstruktioner av familj samt hur bilden av fosterbarn påverkar konstruktionen av deras självbild kände vi att det inte fanns någon bra alternativ teori eller metod att använda. Frågeställningar som försöker fånga kärnan i något eller om man vill veta hur någonting är, vilken omfattning något har eller vad någon egentligen menar, då är andra ansatser att föredra. Men om man som vi, vill veta hur vår kunskap om det som ”är” görs eller konstrueras socialt och språkligt då är diskursanalys ett utmärkt metodval enligt Wreder¹⁸⁰.

P.g.a. vårt metodval har vi ibland kanske gett tyngd åt en ogenomtänkt kommentar som man kanske inte ens tänkt att yppa eller använt ett citat som kanske upplevs som att den blir tagen ur sitt sammanhang, då man inte får med sig själva kontexten i vilken meningen sades.

Detta är som sagt en konsekvens av vårt metodval då diskursanalysen ej tar hänsyn till rummet som något sägs i – utan det är bara själva utsagan i sig som studeras. Respondenten kanske kände att denne var där inte bara i egenskap av att vara fosterbarn utan också i egenskap av ”representant” för t.ex. sin familj vilket kan påverka vad som sägs. Inom diskursanalysen bortser man från bakgrundsvariabler, t.ex. att respondenten tidigare under dagen varit delaktig i ett stort familjegräl, som kan medföra ett visst uttalande som denna inte ens tänkt yppa. Diskursanalysen tar inte hänsyn till de underliggande samband, alltså säger analysen inget i sig om människan ”bakom” diskursen eller dennes intentioner med sin utsaga. Diskursanalysen är också ett ganska snävt perspektiv i den mån att man med hjälp av denna bara kan säga något om samtiden, det som var i rummet just där och då. Uttalanden kan ändras

¹⁷⁷ Larsson 2008

¹⁷⁸ Ibid.

¹⁷⁹ Ibid.

¹⁸⁰ Wreder 2007

nästa dag om t.ex. en närstående till en respondent faller bort. Detta är dock inget som läggs någon vikt vid då man genomför en diskursanalys eftersom det är själva utsagan som analyseras.

Svenning talar om intervjuareffekt, d.v.s. att intervjuaren själv genom sin närvaro påverkar respondentens svar och Wreder¹⁸¹ menar att en diskurs kan ändras beroende på moderatorns inställning, hur man öppnar diskussionen, vilken/vilka frågor man ställer etc. Vi vet inte vilken intervjuareffekt vi har haft på våra respondenter. Vi kan omedvetet ha styrt deras svar med t.ex. vårt kroppsspråk eller minspel vilket respondenten kan ha upplevt som att vi premierar ett visst svar.¹⁸² Fosterbarnsvård är ett känsligt och svårt ämne att diskutera och hur detta påverkar svaren vi fått kan vi bara spekulera i. Vi har under arbetets gång försökt att förhålla oss opartiska och distanserade till intervjumaterialet men p.g.a. av ämnesvalet har detta ibland varit svårt. I egenskap av att vara student och skriva sin första C-uppsats så kan man tänka sig att vi kanske har fått lite annorlunda svar jämfört med om vi varit forskare på högre nivå.¹⁸³

5.8 Validitet

Begreppet validitet kan översättas med orden trovärdighet eller relevans. Det innebär att forskaren under studien har kunnat samla in data som är relevant för den problemställning som arbetas med. En hög validitet innebär att undersökningen mäter vad den avser att mäta.¹⁸⁴ Vi anser att vi uppnått en hög grad av validitet då vi var intresserade av just de fem respondenternas konstruktioner av sig själva och familj och det är just dessa konstruktioner vi har fått ta del av via våra intervjuer. Vidare har vår teoretiska ansats lämpat sig mycket väl för vårt val av insamlingsmetod, eller rättare sagt; vår teoretiska ansats förutsätter vår insamlingsmetod och vår behandling av denna.

5.9 Reliabilitet

Reliabilitet är ett mått på hur tillförlitlig en undersökning och dess resultat är. Hög reliabilitet betyder att oberoende mätningar vid lika omständigheter skulle ge ungefär samma resultat. Då vi har använt oss av en kvalitativ metod läggs inte vikten vid tillförlitligheten på samma sätt som vid en kvantitativ. En kvalitativ undersökning syftar till att exemplifiera och har inte för avsikt att generalisera.¹⁸⁵ Då vi har intervjuat fem enskilda fosterhemsplacerade ungdomar om hur de konstruerar sig själva och familj så är reliabiliteten inte så hög. Vi kan inte veta att vi får samma resultat om vi intervjuar dessa fem vid ett annat tillfälle eller om vi hade intervjuat andra fosterhemsplacerade ungdomar.

5.10 Generaliserbarhet

Då vi har använt oss av en kvalitativ metod har vi inte haft för avsikt att generalisera.¹⁸⁶ Vi vill inte söka några sanningar utan vi vill exemplifiera hur just dessa fosterhemsplacerade ungdomar konstruerar sig själva i förhållande till sina konstruktioner av familj samt hur själva bilden av fosterbarn påverkar deras självbild. Vår uppsats har därför en mycket låg grad av generaliserbarhet.

5.11 Etiska överväganden

Då man bedriver forskning bör man ta hänsyn till etiska aspekter. Det finns fyra huvudprinciper som gäller vid forskning inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. Dessa fyra är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet¹⁸⁷.

181 Wreder 2007
182 Svenning (2003)
183 Svenning 2003
184 Ibid.
185 Svenning 2003
186 Ibid.

187 Vetenskapsrådet <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

Informations- och Samtyckeskravet

Informerat samtycke, informations- och samtyckeskravet, innebär enligt Kvale/Brinkmann¹⁸⁸ att informera undersökningsspersonerna om det allmänna syftet med undersökningen. Här krävs att forskaren funderar över hur mycket information som ska ges samt när den ska ges. Kvale/Brinkmann¹⁸⁹ menar att forskaren kan gynnas av att undanhålla det specifika syftet för att undvika att styra intervjupersonens svar och på så sätt få fram spontana åsikter. Här uppkommer dock en konflikt mellan att fullständigt avslöja syftet i förväg och riskera att man styr svaren och att undanhålla information vilket kan ge ökad kunskap om fenomenet. Denna konflikt gör informerat samtycke till ett etiskt osäkerhetsområde¹⁹⁰. Vi har vägt de båda alternativen mot varandra och sedan valt att inte avslöja det fullständiga syftet och studiens fulla upplägg med motiveringen att på bekostnad av nyttan för den mindre gemenskapen (av att inte få full information) mot nyttan av att studien kan resultera i kunskap som kan förbättra villkoren för en större gemenskap så överväger det sistnämnda¹⁹¹.

Vi skickade ut ett informationsbrev där vi delvis angav vårt syfte med uppsatsen. Vi valde att inte ange att vi kommer att analysera materialet diskursanalytiskt då vi anser att det kunde medföra att respondenterna då skulle tänka på hur de uttryckte sig vilket inte gynnar vårt syfte. Vi angav att studien kommer presenteras i form av en C-uppsats. Vi informerade om att deltagandet är frivilligt och att de kan avbryta sitt deltagande när som helst utan att behöva ange något skäl samt att de kan välja att inte besvara en fråga vi ställer. Vi gick även igenom de etiska krav vi har följt muntligt innan vi påbörjade intervjun. Slutligen informerade vi om att vi kan komma att citera något av det de säger men dock anonymiserat. Därefter kontrollerade vi återigen om de vill delta i studien eller ej.

Konfidentialitet

Konfidentialitet innebär i ett forskningssammanhang att privata data som identifierar deltagarna i undersökningen inte kommer att avslöjas¹⁹². Detta kan innebära att forskaren bör ändra på karaktäristiska ord och uttryck i berättelsen för att undvika att riskera att intervjupersonens identitet kan spåras. Om detta inte är möjligt bör forskaren få ett godkännande från intervjupersonen att publicera materialet¹⁹³. Konsekvenser innebär att man måste bedöma dessa både utifrån den skada som deltagarna kan lida och efter de vetenskapliga fördelar som deras deltagande i studien kan ge. Den etiska principen att man ska ”göra gott” innebär att risken för att en undersökningssperson lider skada ska vara så liten som möjligt¹⁹⁴. Vi har vid transkriberingen av våra intervjuer tagit bort alla namn på personer och platser för att materialet inte ska kunna härledas till en person. Vi har även i vissa fall valt att utesluta information som varit specifik och som vi ansåg kunde innebära en risk för igenkänning. Detta för att minska risken för att deltagandet i studien ska medföra negativa följder för respondenterna.

Nyttjandekravet

Nyttjandekravet innebär att information om enskilda endast får användas i vetenskapliga forskningsändamål. De får inte lämnas ut för kommersiellt bruk eller andra icke-vetenskapliga syften¹⁹⁵. För att uppfylla nyttjandekravet har vi förvarat våra intervjuer och vårt transkriberade material så att bara vi har haft tillgång till det. Det material vi samlat in har endast använts i forskningssyfte och vi har informerat dem som deltagit i studien om var de kan hitta vår forskning samt erbjudit dem ett exemplar av undersökningen. Vi raderade ljudinspelningarna då vi inte längre behövde dem för att ytterligare förhindra att deras berättelser skulle komma i orätta händer och nyttjas i icke-

¹⁸⁸ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Ibid.

¹⁹¹ Giota, 2008/Kvale/Brinkmann, 2009

¹⁹² Kvale/Brinkmann 2009

¹⁹³ Larsson 2008

¹⁹⁴ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁹⁵ Vetenskapsrådet <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>

vetenskapliga sammanhang. Efter genomförd analys av materialet har vi även raderat den transkriberade intervjun för att ytterligare stärka nyttjandekravet¹⁹⁶.

Vi har även valt att ta hänsyn till två ytterligare etiska krav som Kvale/Brinkmann¹⁹⁷ ställer upp, konsekvensanalys samt forskarens roll.

För att ta hänsyn till de eventuella konsekvenser undersökningen kan ge har vi informerat om de tänkbara fördelar och risker som deltagandet kan innebära. Vi har övervägt konsekvenserna inte bara för de personer som deltar i studien utan också för den större grupp som de representerar¹⁹⁸ och kommer därför inte att presentera resultat som är kränkande för dem som individer eller grupp¹⁹⁹. Vi har därför försökt använda oss av så neutrala uttryckssätt som möjligt genom hela studien. Vi har även informerat om att vi är kontaktbara efter intervjun om man vill samtala eller fråga om något²⁰⁰ samt att kurator finns att tillgå om man skulle behöva detta.

Kvale/Brinkmann²⁰¹ går också igenom vad all forskning bör sträva efter och vad man bör tänka på i sin roll som forskare. Vi har tagit hänsyn till att studien skall vara av hög vetenskaplig kvalitet. Vi har gjort vårt yttersta för att våra resultat skall anses så korrekta och representativa och fruktbara för forskningsområdet som möjligt²⁰² och har försökt se till att alla delar av studien skall vara såpass genomskinliga att studien lätt intersubjektivt kan prövas²⁰³.

¹⁹⁶ Kvale/Brinkmann 2009

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Elofsson, 2008

²⁰⁰ Larsson, 2008

²⁰¹ Kvale/Brinkmann 2009

²⁰² Ibid.

²⁰³ Larsson, 2008

Resultat, Analys och Tolkning

Då vi redovisar och analyserar vårt material kommer vi utgå från vårt teoretiska perspektiv, d.v.s. socialkonstruktionism och diskursanalys. Vi kommer använda oss av teoretiska begrepp och resonemang för att belysa vilka diskurser som framkommer och presenterar dessa genom att lyfta fram citat. Vi kommer även, i viss mån, dra paralleller till den tidigare forskning som vi redogjort för i tidigare kapitel. Då en diskursanalys, som tidigare nämnts, inte är en procedur där insamling av «fakta» kommer först och analys därefter, utan allt ses istället som en helhet vilket medför att även resultat och analys redovisas som en helhet²⁰⁴. Därför har även vi valt att redovisa resultat, analys och tolkning sammantaget. Detta underlättar samtidigt för läsaren och ger en djupare förståelse för våra resonemang. Då vi genomfört vår analys har vi via meningskategorisering delat in materialet i de diskursiva kategorier vi funnit och sedan sorterat dessa under centrala teman, som exempelvis konstruktion av familj.

6.1 Läsanvisning

När vi nedan presenterar och tolkar vårt material förekommer det en hel del citat, vilka i regel presenteras fristående från den övriga texten och med indragen vänstermarginal samt i kursiv text med citationstecken runt. Kortare pauser har markerats med tre punkter (utan klammer). Då respondenten särskilt betonat något eller några ord markeras detta genom understrykningar av dessa ord. Då vi velat förtydliga något i citatet för att öka läsarens förståelse har vi angett förtydligandet inom parentes samt med kommentaren *red.* Vi har utelämnat eller skrivit om namn på personer i citaten som kan avslöja respondentens identitet, därför står det på flera ställen istället epitet som fostermamman, partnern etc, och vi vill tydliggöra att detta är våra omskrivningar och inte deras sätt att uttrycka sig.

6.2 Konstruktion av familj

För att förstå hur fosterbarn konstruerar sig själva i förhållande till familj måste vi först få oss en bild av hur de konstruerar familj.

Vi tycker oss se att det under intervjuernas gång framträder en relativt likartad bild av hur respondenterna konstruerar familj och vilka egenskaper de anser att en familj ska ha. Detta kan tolkas som att det existerar en dominerande diskurs som respondenterna alltid förhåller sig till.

Respondenterna visar i sina svar att den dominerande diskursen av konstruktionen av familj innebär att den ska vara bestående av mamma, pappa och barn. Höjer²⁰⁵ menar att det skapas en särskild upplevelse av tillhörighet inom familjens gränser. Denna tillhörighet omfattar känslan av intimitet, ömsesidighet och en upplevelse av tillhörighet²⁰⁶. Detta är också något som framhålls som viktigt i diskursen om familj som konstrueras av våra respondenter.

”det är en mamma en pappa och några ungar, några som hör ihop och håller ihop”

”en mamma, pappa, syskon. Det är väl en familj”.

I vidare beskrivningar konstruerar respondenterna familj som personer som varit med från början, som kämpar för dem och lägger energi på dem. Familjen definieras av att man har starka band, en speciell känsla, bestående relationer och att man ställer upp för varandra vad det än gäller.

²⁰⁴ Kvale/Brinkmann 2009

²⁰⁵ Höjer 2001

²⁰⁶ Ibid.

"just dom banden som man har när man är en familj... den närheten, det är en familj för mig... det är nån som finns kvar"

"nån som alltid ställer upp för mig - vad det än gäller. Det känner jag, då vet man att, alltså tryggheten som man får av en familj"

"personer som jag vet alltid finns där, som alltid ställer upp vad det än gäller...det behöver inte vara mamma, pappa eller så där utan personer som alltid finns där."

Familjen kan man känna igen sig i och se likheter med, de kan ge en trygghet och älskar en oavsett och det är några man kan älska tillbaka. Familjen släpper inte taget och man kan lita på dem och märker att man hör ihop med dem. Man står varandra nära och tar sig tid för varandra.

"Du kan känna igen dig där liksom för att vi är så pass lika."

"när man märker att man är en del av familjen så det är när man får samma grej besvarad av dom där känslorna då"

"Det är när man får den där känslan att man vet att dom älskar en oavsett liksom, och att man vet att om det är något så ringer jag dom..när man känner den tryggheten.... då är det en familj"

"familj för mig det innebär trygghet, att dom älskar mig oavsett... men någon som jag kan älska tillbaka också. Någon som är 100% och som jag kan va det tillbaka till...det är en familj för mig! "

"Familjen ska hålla ihop och man släpper inte taget..."

"några som hör ihop och håller ihop, så att alla inte är borta och pappan tex. jobbar hela tiden, att ungarna är borta hela tiden, så att man liksom är ensam hela tiden för att man går om varandra. Att man liksom gör sig tid för varandra. Det tror jag är viktigt så för allas bästa. Det är en speciell känsla"

Några motdiskurser som framträder i respondenternas svar är att för vissa är familj inte definierat av blodsband

"familj är för mig inte definierat av blodsband...det är av känslor."

"en familj för mig är inget som har med blodsband att göra..."

medan det samtidigt framhålls en diskurs om att:

"men när man är med familjen så blir det en annan sorts känslor för att det är mer alltså man märker, för blod är ju tjockare än vatten,"

Här är det blodsband som definierar vad som är familj. För några är familj några man lever ihop med:

"det behöver inte vara blodsband liksom utan, det är om man lever ihop och så"

men den kan även bestå av dem man inte träffar:

"även dom som jag inte träffar räknar jag fortfarande som min familj, även om jag inte pratar med dom och så."

Vi kan ur respondenternas konstruktion av vad familj är samtidigt uttolka vad familj inte är. Om man kände en kompisrelation till föräldragestalten så var det inte familj.

”Jag kan nästan inte kalla det familj ens, alltså det var ingen familj, jag kände mig bara som... en i gänget. Nej men ungefär, att, jag var väl mer, hade mer kompisrelation till min fostermamma än mor och dotter relation.”

Respondenten beskriver här tydligt att då denne ”kände sig som en i gänget” så var det inte en familj. Vidare framkom att någon som inte kämpat för respondenten eller ”inte ville ha dem från början” inte var berättigade att betraktas som familj.

”hans fru har försökt adoptera mig vilket jag har varit emot, jag tycker inte hon har någonting att säga till om för hon ville inte ha mig från början så hon kan skylla sig själv... det senaste har hon försökt att vara som en mamma för mig och har försökt tillrättvisa mig i situationer... jag har blivit helt förvirrad..varför får jag det från henne, varför bryr hon sig? Det är inte hennes plats. Speciellt inte efter att hon inte kunde ta emot mig... och nu helt plötsligt försöker hon vara min mamma... jag kopplar inte det...”

I citatet kan vi också se att personer som inte anses vara familj fråntas rätten att få uppfostra och bry sig. Uppfostran verkar vara något som nära förknippas med familj.

Respondenterna konstruerar i materialet flera olika typer av familjer. Dessa är att betrakta som för dem specifika men dessa familjekonstruktioner står ändå i förhållande till den dominerande diskurs som formulerades ovan. Vår värld ses genom våra diskursiva raster,²⁰⁷ i detta sammanhang kan den dominerande diskursen om familj tolkas som respondenternas diskursiva raster vilket de förstår, tolkar och ger mening åt sina egna familjekonstruktioner igenom.

6.2.1 Konstruktion av mamma respektive pappa

I intervjuerna framkommer även en dominerande diskurs om hur en mamma respektive pappa konstrueras. Detta vill vi lyfta då dessa roller konstrueras som centrala delar i en familj och det ökar vår förståelse för hur fosterbarn konstruerar sig själva i de olika familjerna. Enligt respondenterna är en mamma någon som ser dem som ett barn och agerar därefter, det är någon som står en nära och som de kan prata känslor med. En mamma konstrueras som någon som ställer upp och alltid finns där och alltid tar hand om dem utan att kräva något tillbaka. Mammafiguren lagar mat, städar, hjälper och tröstar och hon stöttar dem och är den vuxna.

Konstruktionen av en pappa är att han står en nära men han har en annan roll än mamman. Pappan beskrivs som någon som ställer upp, någon man kan prata och skoja med, han jobbar och fixar grejer och hjälper till att laga saker. Papparollen beskrivs som mindre omvårdande än mamman.

”mamma är hemma med barnen och fixar och ordnar och grejar och han jobbar och... lagar trappen (skratt), nej men, medans hon kanske hjälper dom med läxorna...”

”nej men så som jag ser en familj liksom, att, typ som en pappa åker ner och fixar bilen medans en mamma åker ner och tröstar, sådär. Att lika gäller, dom bryr sig lika mycket men på olika sätt, fastän det fortfarande kan vara på båda...”

”hon, hon ställer upp när det gäller allt, hon finns alltid där, är alltid lagad mat och städar och hänger upp tavlor och hon fixar och grejar och kräver aldrig nånting tillbaks, aldrig, aldrig den här att; amen nu har jag faktiskt lagat mat så nu kan väl ni ta och, nej men, den här att alltid vara hennes barn. Det är en mamma för mig, verkligen.”

²⁰⁷

”Pappa... typ som min partners pappa, han är väl inte lika mycket så att han åker hit bara för att se hur det är, men pappan är, han ringer alltid och hur är det och, han står dom så nära, dom kan sitta och prata och skoja och supa till (skratt), nej men när det gäller allt, han har en annan roll till dom, eller ett förhållande på det sättet. Men, och det är en pappa för mig. När som kan stå en nära så men ändå... Han har inte samma det här omvårdande ansvaret som mamman har.”

Det vi finner intressant i konstruerandet av mamma respektive pappa är att respondenterna förhåller sig till stereotypa bilder som finns om dessa roller, mammafiguren är den som omvårdar, har hand om hushållet och tröstar, pappafiguren är den som står för inkomsten, han är handlingskraftig och snickrar. De verkar medvetna om den samhälleliga diskursen och konstruktionen som formeras i bl.a. TV och tidningar eller av personer runt dem och de förhåller sig tydligt till den diskursiva kategorin ”Svensson-familjen” med alla dess roller.

Den dominerande diskursen är något som ungdomarna är medvetna om och relaterar till. Detta syns i deras konstruktioner av sina egna mammafigurer respektive pappafigurer. Då de konstruerar dem som utanför den dominerande diskursen får det till konsekvenser att de konstrueras som en mindre ”riktig” mamma eller pappa:

Den otillräckliga mamman:

”min riktiga mamma... hon är mer som en polare”

”Morsan är impulsiv... jag tror aldrig hon har slutfört något ordentligt i hela sitt liv... hon är instabil... du vet aldrig hur hon mår eller var hon står...man kan liksom inte räkna med henne”

”Mamma det blir så jag har fått ta hand om henne... det gör att jag känner ett ansvar för att hjälpa henne”

”om jag säger mamma så är det inte henne jag tänker på som mammafiguren utan hon är ju en person som finns där men...det är inte henne jag tänker på i första taget!”

”i förhållande till min mamma, då känner jag mig som den vuxna... just det här att jag får förklara för henne hur saker och ting fungerar eller, alltså... sånt som, det är så tvärtom, det känns precis som att man får ta hand om henne, när det egentligen är hon som skall ta hand om mig eftersom jag är hennes barn, det blir liksom helt fel.”

Dessa mammor passar inte in i konstruktionen av den omvårdande, omhändertagande, vuxna mamman, den otillräckliga mamman placeras därför i en underordnad subjektsposition i förhållande till en ”riktig” mamma. Hon konstrueras som en kompis till dem snarare än som mor. Därmed definieras hon i en subjektsposition som inte hör hemma inom familjediskursen. Pappor som inte passar in i konstruktionen av den arbetande, handlingskraftige fadern anses på nåt sätt inte vara riktiga ”män” och konstrueras som svagare individer, de lever inte heller upp till förväntningarna på subjektspositionen pappa, och kan därmed inte anses vara ”riktiga” pappor:

Den otillräckliga pappan:

”jag kan inte respektera honom fullt ut som människa och som förälder med tanke på hur han hanterade situationen... jag tänker mycket på hur han agerade när jag blev placerad... han ville inte ta emot mig...”

”farsan... är väldigt känslokall... han är väldigt konflikträdd... säger hans fru något så håller han med direkt... det är väl det som har gjort att jag inte kan acceptera honom till 100%...”

I de fall föräldragestalterna kan anses passa in i den dominerande diskursen och kan definieras i dess subjektspositioner framhålls varför de anser att dessa föräldrar är ”mer” som föräldrar än andra föräldrafigurer runt dem.

Mamman som är ”mer” mamma:

”för mig är det lättare att se min biologiska mamma som mamma för hon, när vi träffas så... alltså typ... hon... jag vet inte om det kan påverka att hon eh... kramas mer och sånt eller vad man skall säga... jag vet inte om sånt påverkar en men”

”sen tycker jag att hon som ställer upp som en mamma och gör allting runt omkring och, även om, även om vi kanske inte är lika och allt sånt där så räknar jag henne som min mamma... jag kallar inte min fostermamma för mamma, men jag ser henne som en mamma... nästan mer än min riktiga mamma...”

”om jag skulle säga mamma till någon... om jag skulle sätta den stämpeln på någon så är det mitt äldsta syskon som har den rollen gentemot oss andra syskon för att ja men har koll på alla och är petnoga med alla... har tagit på sig det ansvaret liksom.”

Pappan som är ”mer” pappa:

”Och sen så han, den pappan som jag bor hos, han är ju också som en pappa för han betar sig precis som en, eller vad man ska säga... fixar alltid jobbiga saker, nej men (skratt), han, han är som en vanlig pappa bara att vi inte har samma efternamn.”

”min obiologiska kommer alltid att vara det för han har alltid, vart min pappa fast ändå inte... Det är han som haft papparollen liksom”

”jag har bättre och närmare relation till honom än vad jag har till min far..men han har ju också vart med från början..och de kämpade ju för att få mig också..han är mer på min nivå..han har lagt ner mer energi på mig, vilket gör att han är närmare...”

Det som är intressant i ungdomarnas konstruktioner av en mammafigur och en pappafigur är att pappan -trots att han i samtliga fall varit frånvarande - ändå konstrueras som en far. Att pappan är mera frånvarande anses inte vara problematiskt, däremot är konstruktionen av en frånvarande mamma en problematisk sådan. För att passa in i kategorin mamma så skall du inte vilja hålla dig mer på avstånd, då fråntas du titeln och rollen som mammafigur. Alltså kan en pappa konstrueras som pappa trots att han är frånvarande medans en mamma har andra förväntningar på sig, om hon inte finns med i ungdomarnas liv kan hon heller inte falla in i subjektspositionen mamma.

”jag har ju absolut ingen kontakt nästan med min pappa, min biologiska, men ändå så är han ju fortfarande, jag kallar honom ju pappa om jag pratar om honom. jag vet inte varför men han kommer alltid att vara min pappa han min biologiska, han kanske inte har ställt upp och han kanske inte skulle vart en bra pappa men kommer alltid va det liksom”

”jag har ju aldrig lärt känna min mamma... mamma kallar jag ju för mamma för att eh hon skall va min mamma, ungefär men hon har ju aldrig sett mig växa upp liksom... jag har aldrig haft den kontakten med henne, så hon har inte funnits där liksom... jag har aldrig haft en mamma närvarande, hon har aldrig brytt sig liksom”

6.2.2 Olika slags familjer

De olika familjerna som respondenterna konstruerar redovisas här nedan. Det framkommer tre olika typer av familj, den blodsbandna, den dubbla och den föräldralösa familjen. Det konstrueras ingen familj som endast består av fosterfamiljen.

Blodsbandna familjen

I vårt material framträder en konstruktion av familj där man bara räknar in den biologiska familjen. I denna konstruktion framkommer att blodsband är det som gör att man är en familj och de som inte är blodsbandna kan aldrig riktigt bli familj hur mycket de än försöker.

”Det är en speciell känsla också som skiljer sig från hur man känner för tex kompisar. Man umgås ju med vänner men när man är med familjen så blir det en annan sorts känslor för att det är mer alltså man märker, för blod är ju tjockare än vatten, man märker att man hör ihop på något sätt”

”jag tror alltid att vanliga biologiska familjer är bäst”

”så där jag har känt min tillhörighet har liksom varit min biologiska familj...”

I konstruktionen av den blodsbandna familjen visar vårt material att respondenterna anser att de nära relationer som biologiskt släktskap innebär inte kan uppstå om det inte finns blodsband. Respondenterna konstruerar de blodsbandna familjebanden som starkare trots att de kanske inte träffas eller lever ihop.

”jag tror inte på att man som fosterfamilj nånsin kan få såna band till ett fosterbarn som man kan få för ett biologiskt barn det tror jag inte, så även om man vill så tror jag det är svårt att få den relationen få dom banden till nån så att man kan ge lika mycket till sina egna barn som till fosterbarnet, oavsett, det tror jag.”

”det är ju hon min biologiska som har fött mig, och hon hade alltid varit min mamma oavsett om jag hade haft kontakt med henne eller inte”

”dom är mycket närmre min biologiska även om jag träffar dom minst och kommer alltid att vara starkare band eller vad man ska säga.”

Den dubbla familjen

En konstruktion av familj som kommit fram i intervjuerna är den dubbla familjen, d.v.s. där både fosterfamilj och biologisk familj ingår.

”Vilka är din familj? Det är, många, det är både oblogiskt och biologiskt, räknar jag alla som min familj.”

”Mina fosterföräldrar... och min pappa... och mamma... är min familj”

”Ja alltså jag kände ju alltid att jag tillhörde min biologiska familj och fosterfamiljen, eftersom jag lever och bor där så tillhörde jag på något sätt”

”Mm, jag tror jag ser, alltså jag säger ju att jag ser allting som min familj, men det är ju två olika familjer, det är det, det är ju helt alltså det är det ju...”

”Jag känner att jag har en tillhörighet hos min fosterfamilj och hos mamma”

Den dubbla familjen innebär att fosterbarnet känner en slags tillhörighet både i den biologiska familjen och i fosterfamiljen. Tillhörigheten konstruerades dock på olika sätt i de två familjerna.

Tillhörigheten i fosterhemmet konstitueras av att familjen fungerar som en familj så som den beskrivs i den dominerande diskursen. Där finns en mamma, en pappa och syskon som delar sin vardag tillsammans. Fosterfamiljen tillgodoser de mest basala behoven som att ge dem mat, upprätthålla en struktur och ha ”koll på allt” men det framkommer ändå att tillhörigheten inte är på ett djupare plan. Man bör enligt Hessle²⁰⁸ göra skillnad mellan ”att höra ihop”, och att ”höra till” när man ser på hur fosterbarn konstruerar tillhörighet. Vi kan tydligt se att Hessles²⁰⁹ beskrivning är tillämplig i vårt material: ungdomarna anser sig *höra ihop* med sin ursprungsfamilj, det räknar dem som sina, och de menar att de *hör till* fosterfamiljen då den består av viktiga personer där de vistas²¹⁰.

”det är klart att man blir en del av automatiskt om man lever med en fosterfamilj för dom öppnar ju ändå sitt privatliv som man ser och tar del av och det gör ju inte andra så på något sätt är man ju en del av det... men känslomässigt har jag inte tänkt på det på samma sätt...”

”alltså jag får ju kärlek och får ju liksom allt sånt där ytligt eller vad man skall säga dom ställer upp och dom ger mig mat och allt sånt där men inte det här det djupare liksom...”

”jag levde i deras privatliv och då blev jag ju en del av det men ändå inte...”

”Där jag har bott nu, dom, dom vet ju liksom allt om mig dom har ju sett mig växa upp och dom, så dom vet ju alltid liksom, det ytliga ...men det känns som att man kan, att dom kanske inte känner exakt hur jag är, inuti, man känner varandra så men....

I den biologiska familjen kände man tillhörighet eftersom man kunde se likheter och det finns en annan typ av närhet och djupare förståelse för varandra.

”min biologiska familj kommer alltid att stå närmast. Det är där jag ser mina likheter liksom, det är lättare, att känna sig, verkligen sig själv till 100%.”

”eftersom vi är såpass lika i min biologiska familj så tror jag att dom kan förstå bättre, på det sättet, genom att vi är lika och genom att dom kan känna samma i olika situationer som jag skulle känna. ”

Den föräldralösa familjen

I flera av intervjuerna framkom en konstruktion av familj där det inte fanns några föräldrar, varken de biologiska eller fosterföräldrarna hade denna roll.

”Då brukar jag väl säga att jag har inga föräldrar.”

”... pappa har jag aldrig haft liksom...det finns ingen som jag ser som pappa... ingen av fosterpapporna heller...”

”jag blir påmind om att just det ja föräldrar ja, nej det har jag ju inga”

²⁰⁸ Hessle 1985

²⁰⁹ Ibid.

²¹⁰ Ibid.

”Jag räknar bara mina syskon. Jag räknar inte med mamma och pappa när jag tänker på familj, det gör jag inte. ”

I citaten som redovisas ovan kan vi uttolka att respondenterna inte har eller har haft någon relation till sina biologiska föräldrar och heller inte har kunnat knyta an till fosterföräldrarna. Enligt Thorsén²¹¹ kan svårigheten att knyta an till nya människor bero på en konfliktfylld relation till biologifamiljen. Dessa barn har troligtvis aldrig sett på någon av sina föräldragestalter som psykologisk förälder och kan därmed heller inte antas ha haft någon utvecklad föräldra-barn-relation enligt Andersson²¹². Därför konstruerar de sig inte heller i relation till någon föräldragestalt.

I sina beskrivningar av den föräldralösa familjen förhåller sig respondenterna till den dominerande diskursen om att familj ska bestå av föräldrar och barn och de uttrycker en saknad efter den relation som man ”ska” ha:

”men jag skulle vilja testa på att leva ett vanligt liv liksom med en mamma och pappa som är en mamma och pappa, så att man liksom är en familj få känna hur det är...”

”nångång skulle man vilja uppleva det här med mamma... någon som man kan säga mamma till!”

”Så det tycker jag är skillnaden på ett vanligt barn och ett fosterbarn, just det där att... att man... jag vet inte... skall jag säga som det är så tycker jag att vanliga barn det känns, men just dom jag umgås med då är det så här att pappa betalar, nej men, det är just sånt där som jag inte, det är dom som alltid har haft morsan och farsan och har väl kunnat veta.. a... alltid ställer upp... som fosterbarn...ja... man står mer själv”

I konstruktionen av den föräldralösa familjen spelade syskon och nära anhöriga en viktig roll. Respondenterna konstruerade en annan slags familj där banden till syskonen och nära anhöriga var starkare och i vissa fall konstruerades någon av dessa som föräldragestalt. Enligt Andersson²¹³ försöker de barn som inte har någon föräldra-barn-relation ofta ta till sig andra som psykologiska föräldrar. Enligt Thorsén²¹⁴ kan fosterbarnets bindningar till personer i sitt nätverk ofta vara svagare och sämre och därmed konstruerar de sin familj utifrån andra kriterier. Fosterbarnens uppfattningar om vad syskon och nära vänner är kan skilja sig från allmänna uppfattningar om vilken roll dessa har. Respondenterna som konstruerar den föräldralösa familjen har i vissa fall flyttat det psykologiska föräldraskapet till en nära släkting eller ett syskon.

”det är så jag har ingen familj förutom mina syskon, det är så jag känner. Pappa har jag aldrig haft kontakt med, mamma har jag haft, har jag alltid träffat så, men jag har aldrig haft den kontakten med henne, så... nej. ”

”vi syskon vi har ju inte växt upp med varann men ändå så märker jag hur, hur nära vi är, hur tigha vi är, att oavsett så kan vi alltid prata med varann och genom åren så fort det har vart nånting, så har man vänt sig till sina syskon, alltid, ”

”Min biologiska familj är totalt jävla kraschad men vi har ändå klarat oss och hållit ihop det som jag kallar för min familj, mina syskon då... jag kan liksom säga att de är min familj och verkligen, verkligen mena det!”

211 Thorsén 1991

212 Andersson i Nordisk psykologi 1990:1

213 Andersson i Nordisk Psykologi 1990:1

214 Thorsén 1991

”Jag anser att min nära släkting är min mamma man kan säga att hon uppfostrade mig typ det har blivit så att nära släkting alltid har fått ta hand om oss sen min nära släkting ja hon är värd jävligt mycket så jag tror inte jag hade kunnat byta henne mot nåt...”

Då respondenterna konstruerade någon annan som föräldragestalt konstruerades även hur en förälder ska vara. Respondenterna konstruerar här sina föräldragestalter som någon som ställer upp och alltid finns där. Föräldragestalten kan man ringa till och denne har omtanke om en och känner ett ansvar att ha koll. I dessa konstruktioner kan vi se att de förhåller sig till den dominerande diskursen om hur en mamma respektive pappa ska vara.

”om jag säger mamma så är det inte henne jag tänker på som mammafiguren utan det är nog mitt äldsta syskon... är nog den jag skulle höra av mig till om jag stötte på problem för att... men mitt äldsta syskon är den som verkligen ställt upp till 100% när jag hade det svårt... och fanns där hela tiden.”

”jag vet inte varför det känns som att nära släkting är mer min mamma...men min nära släkting frågar alltid hur det är och dubbelkollar”

6.3 Konstruktion av själv

För att få en förståelse för hur respondenterna konstruerar sig själva behöver vi först få en bild av hur de konstruerar den diskursiva kategorin fosterbarn och hur de konstruerar ett ”vanligt” barn. Detta eftersom dessa två konstruktioner är något de förhåller sig till då de skapar en konstruktion av vilka de själva är. I vårt material har vi kunnat finna att respondenten intar olika subjekspositioner inom de olika diskurserna. De mest framträdande subjekspositionerna som de definierar sig i är subjekspositionen fosterbarn och subjekspositionen ”vanligt” barn. Det framkommer även att respondenterna i vissa fall intar subjekspositionen förälder och den vuxna inom vissa diskurser. I vissa diskurser blir subjektet överdeterminerat vilket innebär att två motstridiga diskurser samtidigt försöker positionera subjektet och detta skapar en konflikt.

6.3.1 Konstruktioner av fosterbarnet

Då respondenterna konstruerar fosterbarnet framkommer flera motdiskurser. I den ena konstruktionen konstrueras fosterbarnet som vilket annat barn som helst.

Diskursen om det problemfria fosterbarnet

Att någon är fosterbarn syns inte utåt. Barnen har inte skuld i och har heller inte själva valt den situationen utan det beror på faktorer bortanför dem själva. Man kan inte placera fosterbarn i ett speciellt fack utan enda skillnaden är att det fungerar lite annorlunda hemma.

”de har det lite annorlunda hemma med... eller alltså hur de ska... eller alltså hur allting fungerar och så... men det är ju ingenting som märks till exempel i skolan och så...”

”det är bara liksom själva boendedelen som är annorlunda”

”jag skulle inte vilja skilja på fosterbarn och vanliga barn så, absolut inte”

”jag har så svårt för, det känns precis som att sätta ett fosterbarn i ett fack för att så och så är man om man är ett fosterbarn”

”Det är väl ingenting dom gör själva och så, det är ingen situation man väljer själv”

”det är ju liksom mina föräldrars fel att jag var tvungen att bo i ett fosterhem...”

Fosterbarnet konstrueras i ovanstående diskurs som ett problemfritt barn som har ”drabbats” av en situation som innebär en annorlunda hemmiljö. Inom denna diskurs så innebär subjektspositionen fosterbarn att man har en lite annorlunda fungerande familj men i övrigt så skiljer sig denna position inte från andra. Subjektspositionen fosterbarn varken över- eller underordnas någon annan position i denna diskurs, den är normaliserande. I den andra konstruktionen framträder dock en bild av fosterbarn som problembarn som skiljer sig från ”vanliga” barn och familjerelationer som inte stämmer överrens med ”Svensson-familjen”.

Diskursen om problembarnet

Det framkommer att fosterbarn är något ”smutsigt” och diskursen i samhället är, enligt respondenterna, att fosterbarn förväntas gå en dyster framtid till mötes och de handlar annorlunda än andra barn.

”det är fler personer som är fosterbarn som har med någonting kriminellt att göra... som håller på med droger, alkohol... kriminalitet och med sånt som de inte bör hålla på med och inte kan hålla ordning på sitt liv... så ser jag det... Att vara fosterbarn enligt mig kopplar jag ändå till något negativt...”

”det stämmer inte med en vanlig Svensson-familj så... det är ju något hemskt så för då tror ju folk att ja hans föräldrar måste vara missbrukare åt något håll det känns ändå smutsigt att säga det på något sätt...det kändes liksom som om de skulle döma mig...”

”folk kan vara lite fördomsfulla dom undrar om jag är så här problembarn ”

”gör man nåt dåligt liksom så är det inte lika konstigt utan mer vad folk förvänta sig.”

”man ser sig själv annorlunda... vad fan är felet på mig? Jag är inte som alla andra liksom”

I diskursen om fosterbarn som problembarn är subjektspositionen fosterbarn marginaliserande. Det är en underordnad position med negativa förväntningar på sig.

Då de konstruerar fosterbarn återkommer konstruktionen av familj. De ställer konstruktionen av familj som en ram för hur relationer ska se ut i en familj och konstruerar fosterbarn som avvikande från dessa. I konstruktionen framkommer dock att relationerna kan skilja sig mellan olika fosterfamiljer och kan bero på vilken kontakt man har med biologfamiljen.

”man saknar den här kärleken typ, alltså man får ju kärlek men inte det här det djupare liksom... och som familjehemsbarn då så saknas det”

”man är fosterbarn, och kommer aldrig ha en riktig familj eller få växa upp med en familj”

”man är lite utanför, fast ändå med.”

”det finns ju familjehemsbarn som har mycket kontakt med sina biologiska och dom som inte har lika mycket, så jag tror att det blir skillnad”

6.3.2 Konstruktionen av ett ”vanligt” barn

I konstruktionen av ett vanligt barn återkommer återigen konstruktionen av familj och hur relationerna ”ska” se ut i en vanlig familj.

Diskursen om det vanliga barnet

Ett vanligt barn konstrueras i hög grad efter vilka relationer de har till sin familj. Det innebär att ett vanligt barn konstrueras som en person som har en mamma och pappa, de får kärlek på ett djupare plan och har större chans till en ljusare framtid.

”mina kompisar som alltid har haft mamma och pappa och... ett vanligt barn är... som alltid har sina föräldrar att falla på liksom om det är nånting... dom som alltid har haft morsan och farsan och har väl kunnat veta... alltid ställer upp”

Subjektspositionen ”vanligt” barn är överordnat subjektspositionen fosterbarn. Förväntningar som ställs på det ”vanliga” barnet är att det är älskat på ett djupare plan, det är en självklar del av en familj och har inte en ansvarstagande roll. Det vanliga barnet framställs som oproblematiskt. Subjektspositionen ”vanligt” barn är en återkommande positionering som respondenterna förhåller sig till då de positionerar sig som fosterbarn.

6.3.3 Konstruktionen av sig själv i förhållande till konstruktionerna av fosterbarn och ”vanliga” barn

Vi upplever att respondenterna är medvetna om och förhåller sig till den dominerande diskurs om hur fosterbarn är vilket innebär att de möter många fördomar och förutfattade meningar. Då respondenten konstruerar sig själv i förhållande till diskursen om fosterbarn så definierar de sig i samtliga fall inom subjektspositionen fosterbarn. Denna subjektsposition tillskrivs olika förväntningar inom de olika diskurserna, deras subjektsposition kan verka normaliserande eller marginaliserande beroende på vilken diskurs de befinner sig i, d.v.s. subjektspositionen fosterbarn är fragmenterad.

Diskursen om det stämplade barnet

Respondenternas egna diskursiva formering skiljer sig från hur samhället konstruerar dem och de känner sig stämplade och dömda då folk får veta att de är fosterbarn vilket ibland leder till en sorts tvivel på dem själva.

”man blir sedd som problembarn... man får ju automatiskt en stämpel när man är fosterbarn... alltså det är ingenting man vill säga direkt, alla tror att man är ett problembarn ””

”och det bättrar ju inte på bilden när man säger att man har flyttat runt i olika fosterhem... då ses man som ännu värre än vanliga fosterbarn...”

”när man har sagt att man är fosterbarn, det är i just tonfallet efteråt när man har berättat det som gör att man... de är dömande liksom...”

”jag var lite stämplad... mycket förutfattade meningar, ett tag så tänkte jag att det var jag som var problemet liksom...”

”man ser sig själv som mindre värd eftersom folk reagerar på ett annat sätt när man säger att man är fosterbarn... då blir det liksom att man reagerar själv till slut... det är ofta negativa reaktioner det man hör så man känner... 'jag kanske är värre än andra barn'...man tror liksom att det har med en själv att göra...”

Thorsén²¹⁵ menar att det är viktigt att hjälpa barnet att förstå att det själv inte har skuld i att det inte kan bo hemma. Det respondenterna beskriver i citaten ovan visar att de förutfattade meningar som barnen möter från omgivningen snarare ökar känslan av skuld än hjälper dem att hantera den. Ungdomarna konstruerar sig själva som avvikande från den dominerande diskursen och ifrågasätter den, d.v.s. att de inte betraktas som vanliga barn.

”Men att det finns den här mallen att det har vart jobbigt för oss som när jag alltid får höra att; men gud det går ju så bra för er ändå trots allt ni gått igenom eller så där, och varför skulle det inte göra det liksom?”

Subjektpositionen fosterbarn är inom denna diskurs överdeterminerad. Inom denna diskurs så råder det två olika diskurser om hur fosterbarnet ska definieras. Den ena diskursen vill positionera fosterbarnet som avvikare och problematiskt medan den andra diskursen definierar fosterbarnet som problemfritt. Dessa två subjektpositioner är omöjliga att inta samtidigt och det skapas därför en konflikt då diskurserna är i motsatsförhållande till varandra. Därför blir subjektet fosterbarn inom diskursen om det stämplade barnet överdeterminerat.

Diskursen om fosterbarnskapets fördelar

Samtidigt som respondenterna konstruerar sig själva i och förhåller sig till en avvikelsediskurs så framträder ändå en fördelsdiskurs där fosterbarnen konstruerar sig som starkare, mera mogna och mer erfarenhetsberikade än ”vanliga” barn just på grund av att de är eller har varit fosterbarn.

”på ett sätt så är jag glad att jag var eller är fosterbarn för det ger mig så mycket mer erfarenheter liksom än en vanlig unge som kanske inte har sett så mycket eller upplevt så mycket... så det är liksom det positiva med det...”

”Alltså jag kan se på det både negativt och positivt, för det jag gått igenom har gjort mig, har lärt mig så mycket, jag har blivit stark av det”

”så tycker jag att det känns som jag har mer erfarenhet av saker och att jag kanske klara mer, motgångar och sånt...”

”det blir som att man blir större i, alltså, som att jag kan ta mer liksom. Eftersom att jag har vart med om jobbiga saker om, om jag inte, om jag hade fötts i en vanlig familj då hade jag kanske inte vart med om det här och, jag tror att jag kan klara motgångar bättre som att jag har blivit starkare liksom...”

”De har nog präglat hela mitt liv! Hur jag är nu, vad jag har gått igenom... Men jag tänker att jag har blivit starkare av det ändå... jag är så jävla stark nu så vad som än går emot mig så vet jag att jag klarar det liksom! Ehh... det är klart det gör ont, det gör det, men jag är så jävla mycket starkare än typ vanliga barn...”

Inom denna diskurs urskiljs två subjektpositioner, nämligen fosterbarn och ”vanligt” barn. Respondenterna positionerar sig som fosterbarn och i denna diskurs är denna position överordnad subjektpositionen ”vanligt” barn. Detta då respondenternas position som fosterbarn ger dem fler fördelar och erfarenheter vilket gör dem starkare än ”vanliga” barn.

²¹⁵ Thorsén 2001

6.3.4 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den blodsbundna/ biologiska familjen

Då respondenterna konstruerar sig själva i relation till sin blodsbundna/ biologiska familj beskriver de att de kan känna igen sig i familjemedlemmarna. Detta skapar hos dem en förståelse för hur de agerar och varför de fått de egenskaper som de har fått.

Diskursen om barnet som kan vara sig själv

Respondenterna beskriver en konstruktion av dem själva som innebär att de får vara den de är i biologifamiljen, de duger som de är och känner sig mer fria och avslappnade och de är inte ett andrahandsbarn i biologifamiljen utan där går de först.

”min biologiska familj kommer alltid att stå närmast. Det är där jag ser mina likheter liksom, det är lättare, å känna sig, verkligen sig själv till 100%... man ärver ju en del egenskaper av dem och det är ju liksom bra att kunna utbyta dom”

”jag känner mig ju mer fri i den biologiska familjen eller jag kan slappna av på ett annat sätt... där duger det att vara den jag är... ”

”I min biologiska familj behöver jag inte tänka på vad jag gör, jag kan säga det jag gör, alltså mer avslappnat”

”det kan kännas bättre i min biologiska för där går jag först”

”eftersom vi är såpass lika i min biologiska familj så tror jag att dom kan förstå bättre, på det sättet, genom att vi är lika och genom att dom kan känna samma i olika situationer som jag skulle känna. ”

Den subjektspostion som respondenten intar här är det biologiska barnet. De intar också subjektspostionen familjemedlem vilket kan utläsas av att de ser sig som ett förstahandsbarn och denna position är beständig.

Diskursen om det vuxna barnet

Samtidigt som respondenterna konstruerar sig som mer fria och avslappnade i den blodsbundna familjen så konstruerar de sig som mer ansvarstagande och som den vuxna i relation till de biologiska familjemedlemmarna.

”det känns precis som att man får ta hand om henne, när det egentligen är hon som skall ta hand om mig”

”jag ser dem inte som syskon, jag ser dem som mina barn... om jag pratar om dem är det ”ungarna” inte syskonen... det är för att jag tagit hand om dem i så många år så automatiskt tänker jag i de banorna att de här ska jag ta hand om...”

”jag måste hela tiden hålla koll... vad gör de, hur mår de... det är min uppgift... även om det inte är det...”

”man oroar sig för sina biologiska föräldrar”

”det är jag som är mamma istället! Jag får ta hand om henne...”

”jag har ändå varit överhuvudet i familjen när jag bodde hemma så jag har fått ta hand om henne... det gör att jag känner ett ansvar för att hjälpa henne ”

Här positionerar sig respondenterna i subjektspositionen förälder. De upplever att det förväntas av dem att de ska ha det omvårdande ansvaret och de ser sig tvingade att leva upp till dessa förväntningar då den riktiga föräldern positioneras som barn. Genom att respondenten positionerar sig själv som förälder så fråntas de möjligheten att positionera sig som barn och de får därför inte möjligheten att uppleva den ”frihet” som det innebär att vara barn.

Diskursen om det ansvarstagande men hjälplösa barnet

Respondenterna beskriver en konstruktion av dem själva som ansvarstagande i den blodsbundna familjen men de kan se att detta ansvar har medfört att de blivit de personer de är idag. Samtidigt framträder en konstruktion av dem själva som hjälplösa i förhållande till de biologiska familjemedlemmarnas problem.

”jag hade det tufft och fick alldeles för mycket ansvar... men det har ju gjort mig till den person jag är idag...”

”oavsett vad jag gör så kommer jag inte kunna hjälpa min mor... hon måste göra det själv...”

Inom denna diskurs definierar sig respondenten i två subjektspositioner, som barn och förälder. Respondenten känner sig ansvarig för sina familjemedlemmar men har samtidigt inte möjlighet att hjälpa dem ur deras problem. Detta innebär att subjektet blir överdeterminerat då de två positionerna hindrar varandra från att fullbordas, man kan inte vara den vuxna samtidigt som man är barnet likväl som man inte kan vara barn samtidigt som man är den vuxna.

6.3.5 Konstruktioner av sig själv i förhållande till fosterfamiljen

Trots att respondenterna inte konstruerat en familj som endast består av fosterfamiljen så konstruerar de ändå en del av sitt själv i förhållande till denna. Därför har vi valt att inkludera fosterfamiljen i detta avsnitt.

Diskursen om fosterbarnet som får vara barn

Respondenterna konstruerar sig mer som barnet i förhållande till sina fosterföräldrar, som någon med mer ”normala” ansvarsområden.

”Jag känner ju att jag kommer alltid vara barn i mina fosterföräldrars ögon... men när tanke man har haft då och då att jag är ändå inte släkt med dem, jag har inga blodsband med dem...”

”Där hade jag i princip inget ansvar... det var smågrejer som att plocka ur diskmaskinen, klippa gräsmattan...”

”hos fosterföräldrarna var det ett annat ansvar på ett annat sätt... det var annat så här... tvätta och vett och etikett och hur man skulle uppföra sig... alltså ansvar var det inte så men”

Respondenterna intar här subjektspositionen barn. De lever upp till de förväntningar som ställs till denna position genom att de tas om hand om av någon som innehar subjektspositionen förälder och de behöver inte ta något större ansvar. Vi kan ändå urskilja att respondenterna positionerar sig som fosterbarn inom denna diskurs vilket innebär att de inte kan inta en position som fullvärdig familjemedlem. Inom denna diskurs förekommer dock ingen konflikt mellan de två subjektspositionerna.

Diskursen om fosterbarnet som den fullvärdiga familjemedlemmen

En annan konstruktion av själv i förhållande till fosterfamiljen är som den som självklart är hemmahörande i fosterfamiljen. Här konstruerar respondenterna sig som en fullvärdig familjemedlem/del av familjen.

”jag kommer alltid att associera hem med min fosterfamilj och jag är alltid välkommen där oavsett... behöver jag någonstans att sova eller behöver jag äta..då åker jag hem så det är hem för mig!”

Respondenterna intar subjektspositionen familjemedlem. De är en självklar del av familjen vilket medför att subjektspositionen fosterbarn inte är aktuell inom denna diskurs.

Några av respondenterna konstruerar sig dock som familjemedlemmar endast så länge de var barn. När de blir äldre så slutar de med detta då de inser att de inte faller in i den dominerande diskursen i hur en familj skall vara.

”det var min familj liksom (fosterfamiljen red.). Det var inte förrän på senare år som jag förstod att, det här är ingen familj det här är, så jag förstod inte, ja då då levde jag i en familj, när jag var mindre. Så då tyckte jag relationerna funka bra, tills man insåg att, att allt inte var som det skulle om man jämförde med hur mina kompisar hade det hemma, t.ex. att när man förstod att, att så här ska inte en mamma och pappa bete sig”

”dom sista åren så kallade jag dom inte för mamma och pappa längre, jag sluta med det, eh så det var nog bara fram tills jag fatta att det här är inte min familj, alltså när jag fatta att allt inte var som det skulle, då sluta jag att kalla dom för min mamma och pappa, det var min fostermamma och min fosterpappa.”

Det framkommer att respondenterna upplever att de inte till fullo lever upp till de förväntningar som ställs på subjektspositionen familjemedlem i den dominerande diskursen om familj. De har ingen självklar tillhörighet vilket gör att de också positionerar sig som fosterbarn, med en villkorlig tillhörighet.

Diskursen om det avvikande fosterbarnet

Det framträder en konstruktion där respondenterna konstruerar sig som den som inte riktigt passar in i familjen, den avvikande. Detta innebär för fosterbarnen att de har en konstruktion av sig själva i fosterhemmet där de hela tiden får tänka på vad de gör och alltid måste försöka passa in. Hessle talar om en social anpassning, d.v.s. hur väl individer lyckas uppfylla vissa ställda krav i sin omgivning. Han talar också om *personlig anpassning* och syftar då på hur tillfreds individen är med sin situation²¹⁶. Respondenterna vet inte hur de ska vara eller bete sig eftersom de konstruerar sig som utan en självklar tillhörighet, de är inte en riktig del i familjen och vet inte sin plats i förhållande till familjemedlemmarna. Detta medför att de konstruerar sig som utanför och utan en självklar position vilket medför att den personliga anpassningen är låg, de trivs inte i den situation de befinner sig i. Respondenterna beskriver det som att de är ”en i gänget” men ändå inte en del av familjen då de inte kan lita på relationen. De är utan en trygg förankring, kan inte riktigt vara sig själva och de kan heller

²¹⁶ Nordin 1990

aldrig bli som familjen hur mycket de än försöker. Respondenterna konstruerar sig som tvingade till ytanpassning, d.v.s. de tvingas upprätthålla en yttre fasad för att anpassa sig till fosterfamiljens miljö då de är beroende av dem. De tvingas ”lägga locket på”²¹⁷.

”men alltså på ett sätt så var jag ändå försiktig så och tänkte på vad jag gjorde, liksom försökte passa in och så”

”för att jag aldrig kände mig som en, riktigt som en del i familjen så kände jag... att... att jag kunde inte ta sån plats som kanske dom vanliga barnen gjorde, för att dom visste att, alltså, så som jag alltid har känt så har jag alltid fått hålla mig på min plats för att... bli accepterad ungefär, medans dom vanliga barnen kunde göra precis vad dom ville för det var ändå deras mamma och pappa... ungefär så där... det var liksom lite villkor för att dom skulle vara kvar”

”jag var verkligen fosterbarnet, den som kom in i familjen... där fick man veta att man var fosterbarn, att man inte tillhörde familjen på samma sätt som dom andra”

”det är ju inte bra att leka marionettdocka som man fick göra i fosterfamiljen, som att gå på spikmatta, typ... att man måste vara vaksam på vad man gör och att man tänker på vad man gör ”

”jag skulle göra om mig precis, jag skulle bli som dom så jag kände mig så, som svarta fåret ungefär. Jag var totalt helt annorlunda, jag var, det fanns ingenting som stämde in och på deras normer om hur det skulle va, så där, där kände jag mig verkligen som... utanför. Ja jag var inte som dom liksom, det, och även om jag försökte så blev jag inte som dom, bara som exempel att jag även om jag hade samma kläder och betedde mig på samma sätt så... ja, jag skulle aldrig bli likadan”

Respondenterna definierar sig själva som fosterbarn då förväntningarna, d.v.s. att stå utanför, att skilja sig från de andra i fosterfamiljen, som ställs på dem är kompatibla med denna position. Vi urskiljer en önskan från respondenterna att kunna positionera sig som familjemedlem men de lever inte upp till de förväntningar som ställs på denna position.

Diskursen om fosterbarnet som ”det svarta fåret”

Respondenterna konstruerar sig som den minst viktiga, den som kommer i sista hand. De konstruerar sig som den som är annorlunda och bör förändras och anpassas och om detta inte sker skapas en konstruktion av dem själva som syndabocken eller det svarta fåret. Konstruktionen av dem själva som den minst prioriterade och den som inte riktigt duger medför att de ser sig själva som en ”gäst” i familjen, de bor där tills en annan lösning är möjlig. I materialet framkom även att fosterbarnen konstruerade sig som en inkomstkälla för familjen.

”Jag vet inte, eftersom jag aldrig kände mig lika mycket värd som dom andra... så var, jag var aldrig riktigt del av familjen, lite kan man säga som, man känner sig ju utanför.”

”eftersom dom alltid särskiljde på oss sådär jag var familjens svarta får, jag var nån som inte passade in, så... ja dom skiljde ju alltid, det var deras barn och jag, ungefär så.”

”när jag bodde där så var min roll verkligen syndabocken ”

²¹⁷ Cedeström/Hessle 1980

”Jag har bara sett det som ett sätt att vara för tiden och sen när tiden har kommit så flyttar jag direkt så... jag kände att jag bor här tills jag... tills jag flyttar...”

”det känns som att dom hade mig och mitt syskon där bara för att tjäna pengar.”

Respondenterna definierar sig i subjektspositionen fosterbarn och i denna diskurs innebär denna position att man är underordnad positionen familjemedlem då det anses vara något negativt att leva upp till förväntningarna på denna roll, man blir ”det svarta fåret”.

Diskursen om det exkluderande fosterbarnet

I ovan nämnda konstruktioner så konstruerar fosterbarnet sig som de som exkluderas ofrivilligt. Vi har dock funnit ytterligare en konstruktion där de själva väljer att konstruera sig som icke-fullvärdiga familjemedlemmar vilket ger dem en makt att ”välja” när de själva vill ta avstånd eller vara en del av familjen. Detta kan tolkas som en slags försvarsmekanism, ett slags återtågande av makten som innebär att de kan konstruera sig som den exkluderande istället för den som exkluderas.

”de är ju inte ens föräldrar... så man har det ju ändå i bakhuvudet... att de har inte lika mycket rätt att bossa över mig...”

Här positionerar sig respondenterna som fosterbarn men inom denna diskurs är de överordnade subjektspositionen familjemedlem. De kan själva välja när de vill höra till eller när de vill ta avstånd.

Diskursen om det formade fosterbarnet

Då respondenterna konstruerar sig själva i förhållande till fosterfamiljen framhåller de att den lärda delen av deras själv har skapats i fosterfamiljen. Deras politiska värderingar, uppfattning om musik och kultur är något som fosterfamiljen har bidragit till att skapa. Då fosterbarnen konstruerar sig själva ser de att fosterfamiljen har en stor del i hur de är formade.

”jag har ändå fått med mig väldigt mycket allmänbildning, kultur, musik och sånt och det tar jag ju med mig”

”jag har ju fått deras (fosterhemmet red.) värderingar när det gäller politik och sätt att se på saker... alltså deras synsätt på vissa saker har ju jag ärvt kan man ju säga eller liksom deras sätt att se på olika saker det har ju påverkat mig också till den jag alltså deras tankar och synsätt formar ju en jättemycket...”

”det är dom som har skapat mig kan man väl säga. De kunde väldigt mycket om allmänna saker och sånt, det är dom som lärt mig sånt... allmänbildning liksom...jag tror att dom har gjort så att jag blev mer säker i mig själv... de var ju verkligen säkra på sig själva... de var ju lite..vad ska man säga... annorlunda, konstnärliga typer... så tog man ju efter det efter ett tag.”

Subjektspositionen fosterbarn definieras här av att man får vara den som får ta del av och lära sig saker av sin nya familj. Inom denna diskurs är subjektspositionen fosterbarn inte problematisk.

6.3.6 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den dubbla familjen

Hur respondenterna konstruerar sig själva i relationen till den dubbla familjen påverkas av hur relationen mellan de olika familjerna ser ut.

Diskursen om fosterbarnet med dubbla tillhörigheter

Om relationen är god konstruerar fosterbarnet sig som den som har förmånen att ha två familjer. De konstruerar sig själva som att de har en dubbel tillhörighet och de har två uppsättningar av föräldrar. Då de konstruerar sig själva i den dubbla familjen med goda relationer kan de erkänna sin hela identitet och bekräftas i alla sina delar, de kan och får vara sig själv. Enligt Andersson²¹⁸ är ett fungerande samarbete mellan fosterföräldrar och biologiska föräldrar avgörande för barnens anpassning. Respondenterna konstruerar sig själva i en enda stor familj där de kan föra samman den biologiska familjen och fosterfamiljen utan bekymmer. De konstruerar sig själva i ett stort nätverk där de har fler människor runt sig som de kan vända sig till och de får känna en större tillit och trygghet. Enligt Andersson²¹⁹ kan fosterföräldrarna ses som kompletterande föräldragestalter som kompletterar föräldrarna på de punkter där dessa brister. Genom att fosterföräldrarna erkänner barnets ursprung, deras hela identitet, förstärks banden till fosterfamiljen eftersom barnen kan känna sig accepterade för vad de är²²⁰. Konstruktionen av dem själva i den dubbla familjen med goda relationer sinsemellan innebär något extra positivt men de känner en saknad efter de familjemedlemmar som inte finns runt dem då de är med den ena familjen.

”jag har förmånen att ha två familjer, så det brukar alltid säga att jag har; att man... att jag har två”

”jag kan dra ihop min biologiska släkt med min fosterfamilj på nån stor grej utan att bry mig... jag ser allting som min familj”

”Nej... jag anpassar mig efter personerna... Då vänder jag mig till min biologiska riktiga farsa tjötar med honom som vanligt, vänder mig till fosterpappan då med en annan grej, jag ändrar beroende på... det märker dom också och har kommenterat nångång då och då”

”ja, du har ju, fler runtomkring dig känner jag, det är, fler; det finns iallafall fler jag kan lita på, fler runtomkring mig, det ger en större trygghet att du har fler människor och vända dig till”

”Ja det är att eh, det jobbiga är att jag alltid saknar nån av dom, så är jag på ett ställe så saknar jag... dom andra...”

”Jag tycker inte jag tillhör två familjer utan jag har en stor familj”

Inom denna diskurs definierar sig respondenterna som biologiska barn och som fosterbarn. Det råder ingen konflikt mellan de två subjektspositionerna utan inom denna diskurs är subjektspositionerna biologiska barn samt fosterbarn förenliga.

Diskursen om fosterbarnet som mellanhand

Om relationen mellan de olika familjerna är konfliktfylld så konstruerar fosterbarnen sig själva och sin tillhörighet i den dubbla familjen som något problematiskt. Denna konstruktion innebär att de måste anpassa sitt beteende beroende på vem de umgås med, de försöker hela tiden vara alla till lags vilket innebär att de i denna konstruktion inte helt kan vara sig själva. Då relationen mellan familjerna är konfliktfylld konstruerar barnen sig som en mellanhand mellan familjerna, de ”dras i från båda ändar”.

²¹⁸ Andersson 1984

²¹⁹ Andersson 1988

²²⁰ Esping/Hagbard 1992

De konstruerar sig som stående i mitten och brottandes med konflikten om vilken sida de ska välja. Den lojalitetskonflikt som barnet upplever då de två familjerna inte accepterar varandra medför att barnets identitetsutveckling och självkänsla blir nedsatt²²¹. De är kluvna och vet inte vem de ska vara lojal mot.

I denna familj är konstruktionen av dem själva att de är den det konkurreras om, de befinner sig mitt i ett slags osynligt krig där de får hantera svartsjukan mellan föräldrarna.

”jag hamnade alltid emellan och det är därför jag kan känna att fortfarande att jag inte kan säga allting, om jag har varit i och träffat min biologiska så kanske inte jag skall prata så mycket om det när jag är hemma känner jag, för... det känns lite såhär avundsjuka”

”Jag försökte vara alla till lags, det var jättejobbigt, så försökte jag ju att va som eh, min ena familj ville när jag var med dom och som dom andra ville när jag var med dom”

”båda vill va dom, den som jag skulle välja först, båda vill vara liksom min, min riktiga familj, tror jag. Och båda av dom vill att jag skall bli som dom och dom är ju helt olika”

”man ska inte behöva vara en mellanhand mellan sin familj och fosterfamiljen... Alltså det är jättejobbigt så under mina år när jag bodde där för att man har alltid varit kluven i mitten, som att nån står och drar en i händerna så...”

”Alltså jag tror nog... det är ett jävla osynligt krig mellan fosterfamiljen och den vanliga familjen... man ska inte tycka om varandra liksom. Dom två fosterfamiljer jag varit i... de har inte tyckt om något hos min biologiska familj liksom... det har varit något fel på det... och på det och så... det är som att dom automatiskt ska vända en emot... 'vi är bättre... du bor här nu och vi är bättre än dom liksom'...”

Respondenterna intar även inom denna diskurs subjektspositionerna fosterbarn och biologiskt barn men här råder det en konflikt mellan de olika subjektspositionerna. Man kan urskilja att två motstridiga diskurser vill positionera respondenterna samtidigt inom samma sociala rum. Detta gör att subjektet blir överdeterminerat inom denna diskurs då den ena positionen omöjliggör den andra, du kan inte vara både fosterbarn och biologiskt barn samtidigt i denna diskurs. Detta gör att respondenten tvingas leva i en konflikt.

Diskursen om det ofullständiga barnet

Respondenterna konstruerar sig själva som ofullständiga då de inte får kännas vid hela sin identitet, de får inte erkänna alla delar av sitt liv och befinner sig i ett kaos. De konstruerar sig i en lojalitetskonflikt där de känner sig tvingade att förneka sin ursprungsfamilj för att klara sin vardag och känna tillhörighet i fosterhemmet, vilket enligt Hessle kan betecknas som en psykologisk lösning på problemet att inte få bo med de personer som de hör ihop med²²².

”man måste välja sida... eftersom alla backstabbar varandra så måste man ju välja någon sida liksom... och det var svårt att välja vem man skulle vara lojal mot... och då blir... alltså då blir det ofta att man väljer dom som man umgås med varje dag... för att man vill vara där borta också... man bor där liksom...”

”i början försökte man ju liksom när man var med fosterfamiljen att stå på deras sida och sen när man kom ner till syskonen att stå på deras sida. Men det blir liksom backstabbing, backstabbing så... jag tror ja... det blev väldigt mycket bråk och så där med mina syskon för

221 Öberg & Öberg 2000

222 Hessle 1985

det blev ju att man stöter bort... det blir enklare att ta bort en familj och då blir det den som man inte möter varje dag... det kändes som att jag var tvungen att göra ett val..."

"man har liksom två familjer vems sida ska jag stå på? Eftersom de var emot varandra i båda familjerna så blir det ju så här att man dras från sida till sida... vem ska jag stå upp för? Vem ska jag prata för? Och väljer man fel sida så blir det ju kaos på den andra liksom"

Även inom denna diskurs definierar sig respondenten i subjektspositionerna fosterbarn och biologiskt barn. Subjektet blir splittrat och kan aldrig finna en helhetskänsla och det uppstår därför i denna diskurs ett behov av att välja mellan de två subjektspositionerna.

6.3.7 Konstruktioner av sig själv i förhållande till den föräldralösa familjen

Diskursen om det självständiga barnet

Då respondenterna konstruerar sig själva i den föräldralösa familjen konstruerar de sig som egna individer, de är självständiga och har alltid fått ta ansvar för sig själva. De konstruerar sig utan några föräldrar som stått för kärlek och omvårdnad.

"jag är en egen person, jag är en helt egen person, jag har haft en annorlunda uppväxt jag, jag har blivit en egen individ"

"jag fick fria tyglar, jag fick göra vad fan jag ville ungefär, inte riktigt, men det var så jag kände att skulle jag till jobbet så fick jag ta mig dit själv, jag fick ordna upp allting själv jag fick fullt ansvar vilket gör att jag inte alls kände mig som ett barn"

"om jag jämför mig själv med mina kompisar som alltid har haft mamma och pappa och... och då känner jag mig fruktansvärt mer ansvarstagande och vuxen än vad ett vanligt barn är som alltid har sina föräldrar att falla på liksom"

"om jag jämför mig med mina kompisar så har jag alltid känt mig några år äldre, bara för att jag haft, bara för att jag har fått ta så pass mycket ansvar, det känns som att jag alltid klarat mig själv"

"jag känner mig som en väldigt självständig person, det gör jag, som inte behöver ha en mamma och pappa där"

"jag vet inte vad jag ska säga där faktiskt för...jag får väl säga att en mamma det är ju en person som finns där... men jag har aldrig haft en mamma och en pappa närvarande"

Inom denna diskurs definierar sig respondenterna i subjektspositionen barn, men de ställer inte subjektspositionen barn i förhållande till subjektspositionen förälder. Inom denna diskurs kan vi även uttolka att respondenterna sätter subjektspositionen barn i en överordnad roll i förhållande till andra, "vanliga" barn då de konstruerar sig som starkare än "vanliga" barn.

Diskursen om barnet i ingenmansland

Respondenterna beskriver att de ser sig själva annorlunda, att de står mer ensamma vilket skulle kunna tyda på att de placerar sig i en avvikelsediskurs. De vet att de inte passar in i den dominerande diskursen och konstruerar därför sig själva som utanför denna, som avvikare.

”för man ser sig själv annorlunda... man går och blir avundsjuk på andra i skolan som snackar typ om... alltså om dom typ ja 'mamma sa det, hon är så himla dum i huvudet'... alltså att de bara kan säga nåt... att de är arga på sin mamma... det är någonting man själv aldrig fick göra för att man inte har haft familjen där... bara att man har någon att säga mamma och pappa till så...”

”man har liksom inte en mamma och pappa... man vet att när det väl brinner eller blåser kallt så kan man nästan vara säker på att de inte kommer stå där... så man är liksom... lite ensam... men jag hade mina syskon”

”... man tillhör inte någon, man tillhör sig själv... man är lite i ingenmansland... den enda du kan räkna med är dig själv...”

I denna diskurs är det svårt att urskilja en tydlig subjektspostionering. Respondenterna definierar sig i subjektspostionen barn men här innebär den en underordnad position i förhållande till subjektspostionen barn så som den ser ut i den dominerande diskursen om familj.

SLUTSATSER OCH DISKUSSION

7.1 Inledning

Hur konstruerade då fosterbarnen sina självbilder i förhållande till konstruktionerna av familj och den gängse bilden av fosterbarn?

Respondenterna förhåller sig till en dominerande diskurs om hur en familj är och skall vara. Utifrån detta skapar och jämför de sedan sina egna konstruktioner av familj. Familjerna konstrueras utifrån hur nära man står dem, om det finns blodsband eller ej och om familjen uppför sig som en familj. Det spelar också in var man känner att man har sin tillhörighet och var man kan se sina likheter. En viktig faktor som påverkar huruvida respondenterna upplever att de är del av en familj eller ej är om de tillåts att vara sig själva.

Hur respondenterna konstruerar sig själva beror på hur de förhåller sig till dels konstruktionen av familj i allmänhet, dels fosterfamiljen, dels biologfamiljen och dels till konstruktionen av fosterbarn och ”vanligt” barn som kategori. Alltså konstruerar de sig själva som bestående av flera olika delar som kanske inte alltid går att kombinera. Vi har därför upptäckt att de måste skapa flera olika själv, för att få vardagen att gå ihop.

7.2 Konstruktioner av fosterbarn och själv i förhållande till den gängse bilden av fosterbarn

Då respondenterna konstruerar fosterbarn framkommer två diskurser – de försöker normalisera fosterbarnet samtidigt som de är medvetna om avvikelstdiskursen. De konstruerar därför fosterbarnet som en marginaliserad kategori. De har svårt att förhålla sig till och känna igen sig i den samhälleliga bilden samtidigt som den hela tiden påverkar dem.

Det är här det blir svårt, eftersom de är medvetna om att de är fosterbarn och hela tiden måste förhålla sig till detta samtidigt som de även är medvetna om att de är något bortom fosterbarnsstämpeln, de är ju också ”vanliga” barn. Respondenterna försöker desperat koppla samman dessa bilder med mer eller mindre framgång. De vet att de lever annorlunda men är de verkligen annorlunda?

7.3 Konstruktioner av familj och själv i förhållande till konstruktioner av familj

De intervjuade fosterbarnen konstruerar tre olika typer av familj: Den blodsbundna där endast den biologiska familjen betraktas som en familj, den dubbla familjen där man tillhör både sin biologiska familj och sin fosterfamilj samt den föräldralösa familjen där respondenterna inte kände tillhörighet i någon av familjerna och därför konstruerar de sig som utan föräldrar och därmed i en annorlunda typ av familj.

I den blodsbundna/biologfamiljen känner de att de kan vara sig själva och att de står dem nära på ett djupare plan. Här kan de inte bli bortvalda och de är en del av sin biologiska familj oavsett vad de tar sig för. Det finns inget kontrakt som en dag löper ut utan tillhörigheten är här ”skriven i blod” och därmed för alltid. Att det i vissa fall är otydligt med vem som har vilken roll i förhållande till varandra är inget som påverkade känslan av tillhörighet i familjen men däremot konstruktionen av själv. De respondenter som är iklädda rollen som den vuxne och vägvisande har ingen ”vuxen” de anser att de kan falla tillbaka på utan de är dom som de andra ska kunna falla på.

De ungdomar som konstruerar sig själva i den dubbla familjen är de som såg sig som mest ”fullständiga”. De är älskade av många och får lov att älska många tillbaka – d.v.s. om kontakterna

mellan de vuxna parterna fungerar bra. I de fall kontakten mellan de vuxna parterna är problematisk, ofta beroende på svartsjuka mellan föräldraren, så konstruerar sig ungdomen som ofullständig – denne får inte lov att älska båda sina familjer, erkänna båda sina livssammanhang och därmed inte alla delar av sig själv. Det svartsjukedrama och den lojalitetskonflikt de fångats i mitten av drabbar dem värst. Det är de som får hantera all frustration, ilska och bitterhet. En position så jobbig att hantera att några med sorg känner sig nödgade att försöka skuffa undan sin biologiska familj för att få någon sinnesro – för att kunna fungera. Dom blir de stora förlorarna i de vuxnas kamp.

De ungdomar som konstruerar sig som utan föräldrar är de som verkligen står själva. De tillhör inte någon, de befinner sig i ingenmansland. De har endast sig själva att förlita sig till och står därmed helt ensamma om något oförutsett skulle ske. Men det är också dessa ungdomar som konstruerar sig som starkast och med störst tilltro till sin egen förmåga.

Det vi finner intressant är att ingen av respondenterna konstruerar en familj som endast består av fosterfamiljen och dess medlemmar. Fosterbarnet kan känna att det trivs i fosterfamiljen och att de har en fungerande vardag i denna men trots det upplever de att de ändå inte riktigt hör ihop med den familjen, de känner ingen fullständig tillhörighet. De står alltid lite utanför. Rädslan för att bli bortvald har vi sett har medfört att respondenterna har haft svårt för att riktigt knyta an till sin fosterfamilj. Tillhörigheten är och förblir villkorlig, ett kontrakt styr hur länge och efter att detta har löpt ut vet fosterbarnen inte om de kommer stå själva eller om det ”personliga kontraktet” kanske räcker längre. Vill fosterfamiljen ha dem även när det inte är deras ”jobb”?

Att ingen av respondenterna konstruerar en familj bestående av endast fosterfamiljen och dess medlemmar tror vi kan bero på konstruktionen av själva åtgärden fosterhemsplacering. Då du placeras i en redan fungerande familj som du inte känner och inte har någon självklar tillhörighet i blir det svårt att likställa denna med den dominerande diskursen om familj som respondenterna har konstruerat. Dessutom är osäkerheten om vistelsens längd enligt Nordin²²³ en otrygghet som drabbar både barnen och fosterföräldrarna och placerar barnen i ett slags ingenmansland, de hör inte hemma någonstans²²⁴.

7.4 Avslutande diskussion

Efter att ha genomfört denna uppsats har vi kommit fram till att man måste se barnet i hela sitt sammanhang, d.v.s. inkludera ursprungsfamilj, fosterfamilj och barnet själv. Om man skiljer dessa tre delar åt förhindrar man att barnet får möjlighet att, som respondenterna själva uttryckt det, se det som ett enda stort sammanhang, en enda stor familj.

Då ett barn placeras i fosterhem så bör inte fosterhemmet försöka ta över som barnets nya och enda familj. Vi anser att man som socialarbetare bör lägga avsevärd vikt vid att fosterhemmet ser sig som kompletterande vuxna och inte som barnets nya föräldrar. Man bör även som socialarbetare lägga sig vinn om att relationerna mellan de vuxna parterna fungerar. Detta då vi i vårt material har sett att om relationerna inte fungerar, eller om fosterföräldrarna försöker ta över hela föräldraskapet och försöker utesluta de biologiska föräldrarna ur barnets liv, så får detta förödande konsekvenser för barnet och dess självbild. För fosterföräldrarna kan de biologiska föräldrarnas frånvaro i vardagen, enligt Hessle²²⁵, medföra att de kan börja se barnet som sitt eget vilket vi anser medför att det uppstår en konkurrens om föräldraskapet. Kanske borde man därför inte benämna de nya vuxna i barnets liv föräldrar utan istället försöka hitta en benämning som framställer dem som stöttande, kompletterande vuxna runt barnet. Beteckningen fosterföräldrar/familjehemsföräldrar anser vi alltså bör bytas ut. Kanske bör man också innan beslut om placering sker låta familjerna träffas och bo på ett för dem båda neutralt ställe, se hur de samspekar, för att sedan ta beslut om placering i denna familj bör ske eller ej. Detta för att underlätta så att de båda familjerna skall kunna vara en naturlig del av barnets liv vilket i sin tur underlättar barnets konstruktion av själv.

²²³ Nordin 1990

²²⁴ Nordin 1990/ Cederström 1990

²²⁵ Hessle 1985

7.5 Förslag till vidare forskning

Vi anser, efter att ha genomfört denna studie, att det behövs vidare forskning om hur man förstärker relationerna mellan fosterfamilj och biologfamilj. Hur ska man som socialarbetare bidra till att båda familjer får vara delaktiga i barnets liv och på så sätt underlätta fosterbarnets identitetsutveckling? Vi tycker att denna fråga har aktualiserats tydligt i vårt material och det innebär stora svårigheter för fosterbarn att skapa ett själv då man särskiljer familjerna från varandra. Därför behöver man utveckla ett arbetssätt som tillåter båda familjer att vara involverade i barnets liv och som ger barnet möjlighet att erkänna alla delar av sitt ursprung.

7.6 Slutord

Vi har i denna studie medvetandegjort många svårigheter som ett fosterbarn möter då det konstruerar sig själv. Trots dessa svårigheter så betyder ändå en fosterhemsplacering mycket för våra respondenter. Därför vill vi också avsluta vår uppsats med ett citat som belyser detta:

”Hade jag fått chansen till ett nytt liv, så skulle jag inte välja bort att bo i familjehem. Det har format mig till den jag är och det är jag glad över! Det har gett mig erfarenheter jag aldrig skulle fått annars och det har gjort mig starkare!”

REFERENSER

- Abrahamsson, Maria: *Diskursiv analys av fokusgruppintervjuer om alkohol* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Andersson, Gunvor (1984). *Små barn på barnhem*. Lunds Universitet: Psykologiska Institutionen (akademisk avhandling).
- Andersson, Gunvor (1988). *En uppföljning av barn som skilts från sina föräldrar*. Lunds Universitet: Meddelanden från Socialhögskolan 1988:1.
- Andersson, Gunvor (1998). Barnintervju som forskningsmetod. *Nordisk Psykologi*, 50 (1).
- Andersson, Gunvor (2008): *Utsatt barndom – olika vuxenliv: ett longitudinellt forskningsprojekt om barn i samhällsvård*. Stockholm: Allmänna barnhuset
- Andersson, Gunvor, Aronsson, Karin, Hessle, Sven, Hollander, Anna & Lundström, Tommy (1996). *Barnet i den sociala barnvården*. Stockholm: Centrum för utvärdering av socialt arbete/Liber
- Andersson, Gunvor: *Föräldrakontakt och familjetillhörighet ur fosterbarns perspektiv* i Socialvetenskaplig tidskrift årgång 5 nr 1 (1998)
- Berg Wikander, Birgitta: *Exempel på forskning ur ett multidimensionellt perspektiv* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2005): *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur
- Brante, Thomas/Andersen, Heine/Korsnes, Olav (red.),(2001): *Sociologiskt Lexikon*. Stockholm: Natur och Kultur
- Burr, Vivien (2007): *Social constructionism*. London: Routledge
- Börjesson, Mats (2003):*Diskurser och konstruktioner - en sorts metodbok*. Lund: Studentlitteratur
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva: Introduktion i Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007): *Diskursanalys I praktiken*. Stockholm: Liber
- Cederström, Anita (1990). *Fosterbarns anpassning– en relationsproblematik. Om 25 barn i åldrarna 4-12 år som placerats i fosterhem. En delstudie i Barn i kris-projektet*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen (akademisk avhandling).
- Cederström, Anita & Hessle, Marie (1980). *Barn I kris. Yt- och djupanpassning hos fosterbarn – en teoretisk förstudie*. Stockholms socialförvaltning, Barnbyn Skå, rapport nr 50.
- Elofsson, Stig: *Kvantitativ metod* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, E.H. (1959) i Havnesköld, Lars/Risholm Mothander, Pia (2002): *Utvecklingspsykologi: Psykodynamisk teori I nya perspektiv*. Stockholm: Liber

- Esaiasson, Peter/Gilljam, Mikael/Oscarsson, Henrik/Wängnerud, Lena (2007): *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik AB
- Giota, Joanna: *Exempel på forskningsetiska krav i enkätundersökningar* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Hagbard, Sigbritt & Esping, Ulla (1992): *Med barns ögon – om ett barnrelaterat förhållningssätt i familjehemsvården*. Stockholm: Allmänna barnhuset
- Havnesköld, Lars/Risholm Mothander, Pia (2002): *Utvecklingspsykologi: Psykodynamisk teori I nya perspektiv*. Stockholm: Liber
- Hessle, Sven (red.) (1985): *När barnet kommer hem – erfarenheter från föräldrar med samhällsvårdade barn*. Stockholm: Riksförbundet för familjers rättigheter RFFR
- Höjer, Ingrid (2001): *Fosterfamiljens inre liv*. Göteborg: Göteborgs universitet, Institutionen för socialt arbete. Skriftserie 2001:1
- Höjer, Ingrid & Röbäck, Karin (2007): *Barn i kläm: Hur uppmärksammas barn i mål om verkställighet av umgänge*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset
- Kvale, Steinar/ Brinkmann, Svend (2009): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Sam: *Kvalitativ metod – en introduktion* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Larsson, Sam: *Teori, metod och empiri* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lilja, John: *Problemformulering* i Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2008): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindberg, Börje (2003): *Stöd och handledning i familjehemsvård: erfarenheter och goda råd*. Stockholm: Gothia
- Lindberg, Börje (2003): *Stöd och handledning i fosterbarnsvård*. Stockholm: Gothia.
- Löfstrand, Cecilia(2005): *Hemlöshetens politik – lokal policy och praktik*. Malmö: Égalité.
- Masson, Judith *Researching children´s perspectives: Legal issues* i Lewis, Ann & Lindsay, Geoff (red.) (2000): *Researching children´s perspectives*. Buckingham: Open University Press
- Nordin, Håkan (1990): *Hur hjälper vi barn i fosterhem? Södertälje: Studieförbundet Vuxenskolan, Finspång, Familjehemmens riksförbund*
- Sahlin, Ingrid(1996): *På gränsen till bostad – avvisning, utvisning, specialkontrakt*. Lund: Arkiv förlag
- Sahlin, Ingrid: *Diskursanalys som sociologisk metod* i Katarina Sjöberg (red.) (1999): *Mer än kalla fakta: kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur
- Svenning, Conny(2003): *Metodboken: [samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling: klassiska och nya metoder i informationssamhället: källkritik på Internet]*. Eslöv: Lorentz förlag

Thomassen, Magdalene (2008): *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerups Utbildning.

Thorsén, Eva (1991): *Ge få och växa – information till blivande familjehem*. Stockholm: Svenska kommunförbundet, Skribenten, Älvsjö, Kommentus (distributör)

Wallerstein, S Judith (1980): *Surviving the Breakup: How parents and children cope with divorce*. London: Grant Mcinthyre

Vinnerljung, Bo (1996): *Svensk forskning om fosterbarnsvård- en översikt*. Stockholm: Liber utbildning.

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2009): *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur

Wreder, Malin: *Ovanliga analyser av vanliga material* i Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (2007): *Diskursanalys i praktiken*. Stockholm: Liber

Öberg, Bente & Öberg, Gunnar(2000): *Att skiljas - men inte från barnen*. Stockholm: Natur och kultur

Internet:

Barn och unga – insatser år 2008 - Vissa insatser enligt socialtjänstlagen (SoL) och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2009/2009-125-20> (besökt 2009-11-05)

Karlborg, Malin (2007): *Här är ditt liv – en studie kring utredningsarbete inom ekonomiskt bistånd*, Magisteruppsats vid institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet
<http://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/4642/1/SocMag-VT07-M.Karlborg.pdf> (besökt 2008-05-22)

Svensk författningssamling SoL 6 kap §. SFS-nr: 2001:453
[http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen\(sol\)](http://www.socialstyrelsen.se/regelverk/lagarochforordningar/socialtjanstlagen(sol)) (besökt 2009-11-07)

Vetenskapsrådet, <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> (besökt 2009-09-26).

Bilaga 1

Informationsbrev till socialarbetare

Hej!

Vi heter Noordjan Svedin och Matilda Kinghed och studerar på Socionomprogrammet vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Vi är nu på vår sjätte termin och ska skriva vår C-uppsats tillika vårt examensarbete, under handledning av Ingrid Höjer, universitetslektor.

Vi vill i vår uppsats undersöka hur familjehemsplacerade barn konstruerar sig själva i relation till sina två familjer, den biologiska samt familjehemmet. Vi vill ta reda på hur familjehemsplacerade barn själva ser på placeringen, på den fortsatta kontakten med sina föräldrar samt på relationerna till den biologiska familjen såväl som till familjehemmet samt hur detta påverkar deras självidentitet. Vi vill från de familjehemsplacerade barnens perspektiv få kännedom om vilka möjligheter och svårigheter den dubbla familjetillhörigheten innebär.

Vi hör av oss till Dig med anledning av att vi försöker få tag på informanter till vår studie. Vi hoppas att vi med hjälp av Dig kan nå ut med information och intresseanmälan om studien till barn som är placerade. Vår önskan är att ni endast lämnar informationen till barnen och att de själva får ta ställning till om de vill ställa upp på en intervju.

Då tidigare forskning om barn i familjehem i stor utsträckning har varit inriktad på föräldrarna, både de biologiska och familjehemmet, eller på socialtjänsten har de placerade barnen i liten utsträckning fått komma till tals. Barnforskningen har i liten grad sett barnet som en brukbar informant om sin egen situation och därmed har vi fått vår kunskap om barn från föräldrar, lärare, läkare och andra vuxna i barnets nätverk.

Då vi vill ha ett tydligt barnperspektiv vill vi göra barnet till medforskare istället för undersökningsobjekt och därigenom få tag i barnets egna förståelse av sig själv, sitt inre liv och det sociala sammanhang, i vilket det ingår. Genom att tillämpa barnperspektivet skapar man en ny betoning på barns rätt att komma till tals med sina erfarenheter och synpunkter och delge sitt perspektiv på frågor som rör dem. Vi tror att barnet uppskattar att få delge sina uppfattningar och att någon, utöver föräldrar och socialtjänst, visar intresse för dem.

För att genomföra vår studie vill vi intervjua 8-10 familjehemsplacerade barn i åldrarna 15-19 år. Då vi är intresserade av hur barnen konstruerar sig själva och sina familjebilder kommer vi inte att fråga om varför barnen har blivit placerade eller om andra bakgrundsfaktorer utan våra frågor kommer mestadels

att handla om beskrivningar av familjerelationerna och barnen själva. Vi kommer att hålla oss på ett allmänt plan där vi vill undersöka hur begreppet familj definieras av dessa barn och ungdomar som förekommer i ett unikt familjesammanhang. Vi kommer även att titta på hur barnen konstruerar sig själva i dessa två familjer. Vi är intresserade av barnens egna tankar och verklighetsuppfattning och alltså inte av fakta om själva placeringen.

Deltagandet i studien kommer självklart att vara anonymt och de kan välja att avbryta sitt deltagande i studien närsomhelst utan vidare förklaringar. Vi kommer även att finnas tillgängliga för vidare frågor och funderingar efter intervjun om barnen känner behov av detta.

En av oss har själv erfarenhet av familjehemsvård och detta medför att vi har en viss förförståelse och känsla för vad som kan vara tungt och svårt att gå in på. Detta är ett av skälen att vi inte kommer gå in på bakgrundsvariabler då meningen inte är att se bakåt utan på barnets relationer och självbild idag. Alla frågor kommer att ställas med fullaste respekt och vördnad inför barnet och vi följer självklart Vetenskapsrådets etiska krav.

Vi hoppas att vi genom Dig kan få hjälp att nå ut med vår information samt intresseanmälan, om att ställa upp för intervju, till familjehemsplacerade barn. Vi vill inte att barnen anmäler sig till Dig utan till oss direkt, detta för att öka anonymiteten. Vi bifogar därför ett informationsbrev riktat till barnen som Du kan skicka vidare. Självklart är Du välkommen att kontakta oss om Du har ytterligare frågor! Om du tror att du kan bistå oss med den hjälp vi efterfrågar skulle vi uppskatta om du hörde av dig till oss snarast!

Tack för Din hjälp!

Med vänliga hälsningar

Noordjan

email: XXXX

tel: xxx-xxxxxxx

Matilda

email: [XXXX](#)

tel: xxx-xxxxxxx

Bilaga 2

Informationsbrev till ungdomar

Är Du mellan 15-19 år och familjehemsplacerad?

Vi heter Noordjan Svedin och Matilda Kinghed och studerar på Socionomprogrammet vid Institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet. Vi är nu på vår sjätte termin och ska skriva vår C-uppsats tillika vårt examensarbete.

Vi söker nu Dig mellan 15-19 år som är familjehemsplacerad för intervjuer till vår kommande uppsats.

Vi vill i vår uppsats undersöka hur Du som familjehemsplacerat barn själv ser på placeringen, på den fortsatta kontakten med Dina föräldrar samt på relationerna till Din biologiska familj såväl som till familjehemmet samt hur detta påverkar Dig och Din bild av Dig själv. Vi vill från ditt perspektiv få kännedom om vilka möjligheter och svårigheter den dubbla familjetillhörigheten innebär.

Då tidigare forskning om barn i familjehem i stor utsträckning har varit inriktad på föräldrarna, både de biologiska och familjehemmet, eller på socialtjänsten har placerade barn/unga i liten utsträckning fått komma till tals. Barnforskningen har i liten grad sett barnet/ungdomen som en brukbar informant om sin egen situation och därmed har man fått sin kunskap om barn/unga från föräldrar, lärare, läkare och andra vuxna i barnets nätverk. Då vi vill ha ett tydligt barnperspektiv vill vi göra barnet/ den unga till medforskare istället för undersökningsobjekt och därigenom få tag i barnets/ den unges egen förståelse av sig själv, sitt inre liv och det sociala sammanhang, i vilket det ingår. Genom att tillämpa barnperspektivet skapar man en ny betoning på barns/ungas rätt att komma till tals med sina erfarenheter och synpunkter och delge sitt perspektiv på frågor som rör dem.

Våra frågor kommer mestadels att handla om beskrivningar av Dina familjerelationer och Dig själv. Deltagandet i studien är frivilligt och kommer självklart att vara anonymt och du kan avbryta ditt deltagande i studien närsomhelst utan vidare förklaringar. Intervjun kommer att ske vid ett tillfälle och varar i cirka en timme. Vi har tillgång till lokaler där vi kan utföra intervjun men självklart får Du själv bestämma plats för mötet.

En av oss har själv erfarenhet av familjehemsvård och detta medför att vi har en viss förförståelse och känsla för vad som kan vara tungt och svårt att gå in på. Detta är ett av skälen att vi inte kommer gå in på bakgrundhistoria då meningen inte är att se bakåt utan på Dina relationer och självbild idag. Alla frågor kommer att ställas med fullaste respekt och vördnad inför Dig.

Om Du vill ställa upp i studien eller har ytterligare frågor måste Du själv höra av Dig till oss då vi inte har någon möjlighet att kontakta Dig. Självklart kan Du höra av Dig för vidare frågor utan krav på att delta i studien.

Vi ser fram emot att höra från dig!

Våra kontaktuppgifter är:

Noordjan Svedin email: [XXXX](#) tel: xxx-xxxxxxx

Matilda Kinghed email: [XXXX](#) tel: xxx-xxxxxxx

11. Bilaga 3

Intervjuguide

Begreppet Familj

Vad är en familj för dig?

Vilka är din familj?

När vet man att man är en familj?

Vad är en mamma respektive pappa för dig?

Hur konstruerar den unge sig själv?

Vad är ett ”vanligt” barn/ungdom?

Vad är ett fosterbarn?

Vem är du?

Hur talar du om att du är fosterbarn?

Är det något som är annorlunda med att vara fosterbarn?

På vad sätt har placeringen påverkat dig?

Hur tror du att andra skulle beskriva dig?

Hur förhåller du dig till beskrivningarna?

Hur skulle du beskriva dig själv?

Vilka tror du kommer finnas kvar i ditt liv när du blir vuxen?

Vem/vilka anser du står dig närmast i din omgivning?

Hur konstruerar den unge familjehemmet?

Hur är din fosterfamilj?

Vilka ingår i familjehemmet?

Hur ser dina relationer ut i familjehemmet?

Hur konstruerar den unge biologfamiljen?

Hur är din biologfamilj?

(Vilka ingår i biologfamiljen?)

Hur ser dina relationer ut i biologfamiljen?

Hur ofta brukar du träffa dina föräldrar? I så fall vem, mamma, pappa eller båda?

Brukar du träffa dina biologiska syskon? I så fall hur ofta och hur känns det?

Hur konstruerar den unge sig själv i relation till fosterfamilj respektive biologfamilj?

Är det skillnad mellan de olika familjerna?

På vad sätt tillhör du de olika familjerna?

Kan man tillhöra flera familjer?

Hur uppfattar du dig själv i din fosterfamilj?

Hur uppfattar du dig själv i din biologfamilj?

Hur är du då dina två familjer kommer samman?

Vad kallar du dina fosterföräldrar?

Vad kallar du dina biologiska föräldrar?

Vilka anser du är mamma och pappa?

Hur pratar man om biologfamiljen i fosterhemmet?

Hur pratar man om fosterhemmet i biologfamiljen?

Hur känner du när det talas om detta?

Är det något du upplever som problematiskt i förhållande till dina två familjer? Hur löser du i så fall detta?